

NATO'nun ve AB'nin Batı Balkanlar'daki Rolü: Çatışmadan İş Birliğine*

The Role of NATO and the EU in the Western Balkans: From Conflict to Cooperation

İbrahim AĞAN**

Öz

Bu çalışma, Batı Balkanlar'da çatışma sonrası dönemde şekillenen güvenlik ortamını NATO ve Avrupa Birliği'nin izlediği politika ve stratejiler çerçevesinde incelemektedir. Çalışmada neorealist ve neoliberal kurumsalcı yaklaşımlar temel alınarak, NATO ve Avrupa Birliği'nin bölgedeki rolü Bosna-Hersek, Kosova ve Kuzey Makedonya örnekleri üzerinden doküman analizi yöntemiyle değerlendirilmiş; sert güç temelli güvenlik müdahaleleri ile kurumsal entegrasyon ve koşulluluk mekanizmalarının "çatışmadan iş birliğine" geçiş sürecindeki etkisi bütüncül bir çerçevede ele alınmıştır. Bulgular, Batı Balkanlar'da güvenlik ve istikrarın tesisinde NATO'nun askerî kapasitesinin çatışmaların sona erdirilmesinde belirleyici olduğunu, Avrupa Birliği'nin ise normatif gücü ve üyelik perspektifi aracılığıyla kriz sonrası barışın kurumsallaşmasına katkı sunduğunu; bu iki yaklaşımın birbirini tamamlayıcı biçimde işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Batı Balkanlar, NATO, Avrupa Birliği, Çatışma, İş Birliği

Abstract

This study examines the post-conflict security environment in the Western Balkans within the framework of the policies and strategies pursued by NATO and the European Union. Drawing on neorealist and neoliberal institutionalist approaches, the roles of NATO and the European Union in the region are analyzed through document analysis, focusing on the cases of Bosnia and Herzegovina, Kosovo, and North Macedonia. In this context, the impact of hard power-based security interventions and institutional integration and conditionality mechanisms on the transition from conflict to cooperation is assessed within a holistic framework. The findings indicate that NATO's military capacity has played a decisive role in terminating conflicts and ensuring immediate security, while the European Union has contributed to the institutionalization of post-conflict peace through its normative power and membership perspective. These findings demonstrate that these two approaches function in a complementary manner.

Keywords: Western Balkans, NATO, European Union, Conflict, Cooperation

* Bu çalışma, İbrahim AĞAN tarafından Dr. Öğr. Üyesi Sibel Elif ÖZDİLEK danışmanlığında hazırlanan "Batı Balkanlar"ın Güvenlik ve İstikrarında NATO-AB'nin Rolü: Çatışmadan İş Birliğine" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

**Bağımsız Araştırmacı, Ankara, Türkiye
e-posta: ibrahimagann@gmail.com
ORCID: 0009-0004-7932-8427

Geliş Tarihi / Submitted:
15.08.2025

Kabul Tarihi / Accepted:
09.04.2026

Extended Summary

This study analyzes the rebuilding of security and stability in the Western Balkans after the Cold War, focusing on the roles of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and the European Union (EU) through the theoretical lenses of neorealism and neoliberal institutionalism. Historically serving as a crossroads of civilizations and characterized by ethnic and religious diversity, the region has long been a focal point of international security debates. The disintegration of Yugoslavia created a power vacuum, triggering ethnic conflicts that compelled international actors to design comprehensive strategies. In this context, the Western Balkans have functioned as both a testing ground for International Relations theories and a laboratory for regional stabilization. Methodologically, this study is based on a qualitative research design and employs content analysis and document analysis.

From a theoretical perspective, the neorealist approach explains regional dynamics via the concept of the security dilemma. During and after Yugoslavia's collapse, ethnic conflicts showed how states' attempts to maximize their security deepened distrust and reinforced zero-sum competition. In contrast, neoliberal institutionalism argues that international institutions can redefine security through mechanisms of interdependence and cooperation. Neorealism highlights the primacy of relative gains, underscoring that cooperation is constrained when states fear others will benefit more. Neoliberal institutionalism emphasizes absolute gains, institutional transparency, and monitoring functions that make long-term cooperation possible. The Western Balkans, thus, serve as a testing ground for both approaches. The combined application reveals that power politics alone cannot explain the transformation in the region; institutionalization and normative interaction also play a role in the said transformation. This dual framework allows for a more comprehensive assessment of both conflict dynamics and prospects for cooperation.

NATO's involvement in the region initially aimed to halt violence and provide basic security conditions. Implementation Force (IFOR) and Stabilization Force (SFOR) operations in Bosnia and Herzegovina helped enforce the Dayton Agreement and stabilize the postwar environment. In Kosovo, Kosovo Force (KFOR) served as a buffer against renewed ethnic violence, ensuring that fragile peace was preserved. These interventions showed NATO's ability to move beyond its traditional collective defense role and conduct crisis management and peace support missions. Enlargement policies and the Partnership for Peace (PfP) program also integrated regional states into the Euro-Atlantic security architecture.

The EU pursued a different but complementary approach, relying primarily on normative and institutional tools. Its administrative role in the reconstruction of Mostar after the Dayton Agreement marked its first security engagement. This first step was followed by the Stabilization and Association Process, membership conditionality, and related mechanisms that guided Western Balkan states toward democratization, rule of law, and economic reforms. Missions such as Operation ALTHEA and the EU Police Mission (EUPM) demonstrated that the Union had evolved into more than an economic bloc and become a security-producing actor. NATO's hard power and the EU's normative influence complemented each other, with Berlin Plus arrangements and joint declarations providing a framework for strategic coordination.

Case studies illustrate how these dynamics unfolded. In Bosnia and Herzegovina, NATO's military deterrence and the EU's institutional support sustained peace, though ethnic divisions and weak state capacity left stability fragile. In Kosovo, KFOR secured short-term peace, but the 2004 riots, the license plate crisis, and the 2023 Banjska attack demonstrated

the continued need for international oversight. North Macedonia presents a more positive trajectory: NATO's rapid intervention in 2001 and the EU's incentive mechanisms showed that ethnic tensions could be managed through dialogue and reform. The Prespa Agreement, in particular, demonstrated how the long-term absolute gains of Euro-Atlantic integration could overcome short-term fears of relative loss. Collectively, these cases highlight that while international organizations employ both hard and soft power with varying degrees of success, neither can alone guarantee lasting stability.

The findings underline that the transition from conflict to stability in the Western Balkans is not linear but multilayered and complex. NATO's hard power has been crucial in unlocking security dilemmas rooted in zero-sum logic, while the EU's normative and economic instruments have shifted dynamics toward a "positive-sum game". Yet the limits of this transformation remain visible. Historical traumas, unresolved identity issues, sovereignty disputes, and the resistance of local elites continue to undermine sustainable peace. Recurring challenges still test fragile stability, as evidenced by events like the Kosovo elections, the license plate dispute, and the Banjska incident.

In conclusion, the Western Balkans' transition "from conflict to cooperation" is incomplete but has made significant progress. NATO and the EU have opened the path to regional integration and guided regional states toward Euro-Atlantic structures by playing their complementary roles in providing security and fostering institutional development. The ultimate success, however, depends not only on international strategies but also on the capacity of local societies to internalize a culture of peace and cooperation. The Western Balkans thus demonstrate both the transformative potential of international institutions in fostering security and stability and the persistent testing of that capacity under the shadow of historical fragilities.

Giriş

Batı Balkanlar, yüzyıllardır büyük güçlerin rekabet arenası haline gelmesiyle uluslararası ilişkilerin kırılğan ve dinamik yapısını şekillendiren önemli bir örnek teşkil etmektedir. "Coğrafya kaderdir" ifadesi, bu toprakların tarihsel deneyimlerini ve stratejik önemini özetler niteliktedir; zira bu coğrafya, farklı kültürlerin, ideolojilerin ve politikaların etkileşim alanı olarak, sınırları aşan stratejik mücadelelerin merkezi konumunda yer almıştır. Bölgenin köklü kırılğanlığı ve biriken gerilimler, Yugoslavya'nın trajik biçimde dağılmasıyla doruk noktasına ulaşmıştır ve bölgeyi yıkıcı etnik çatışmalara sürüklemiştir. Bu yıkıcı çatışmaların sonlandırılmasında ve çatışma sonrasında bölgenin istikrar ve iş birliği sürecini yönlendirmede uluslararası aktörler kritik roller üstlenmiştir. Bu bağlamda Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO), bu bölgede bir güvenlik şemsiyesi oluşturarak askeri iş birliği ve stratejik müdahaleler aracılığıyla çatışmaların önlenmesi ve barışın tesisinde öncü rol oynarken Avrupa Birliği (AB) ise ekonomik entegrasyon, demokratikleşme süreçleri ve yapısal reformlarla bölgeyi modernleşme yolunda destekleyerek istikrarın teminatı haline gelmektedir. Bu iki temel aktörün bölgedeki koordineli ve tamamlayıcı faaliyetleri, çatışma dinamiğinden iş birliği odaklı bir geleceğe geçişi teşvik etmektedir.

Bu çalışma, Batı Balkanların çatışma sonrası dönemde şekillenen uluslararası güvenlik mimarisini NATO ve AB tarafından izlenen politikalar ve stratejiler çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Etnik temelli çatışmalarla şekillenmiş, günümüzde hâlen kırılğanlık barındıran bu bölgede, iki kurumun çatışmadan iş birliğine geçiş sürecine katkıları ve karşılıklı iş birliğini önceleyen birleştirici rolleri ile sürdürülebilir güvenlik ve bölgesel entegrasyon üzerine etkileri analiz edilmektedir. Bu bağlamda, çalışma şu temel soruya yanıt

aramaktadır: NATO'nun ve AB'nin Batı Balkanlar'daki rolü, bölgenin güvenlik anlayışının sıfır toplamlı çıkar çatışmalarından; karşılıklı bağımlılığa, mutlak kazanca ve bölgesel entegrasyona evrilmesini mümkün kılabilir mi? Bu kapsamda çalışmanın temel hipotezi; Batı Balkanlar'da güvenlik ve istikrarın inşasında NATO'nun sert güç kapasitesi ile AB'nin yumuşak güç mekanizmalarının birbirini tamamlayıcı bir biçimde işlev gördüğüdür. Bu tamamlayıcılık sayesinde, bölgenin sıfır toplamlı güvenlik anlayışı aşılma ve karşılıklı kazanca dayalı bir iş birliği zemini oluşmaktadır.

Bu çalışmanın kuramsal çerçevesini uluslararası ilişkiler disiplininde çatışma ve iş birliği dinamiklerini en belirgin biçimde açıklayan iki yaklaşım olan neorealizm ve neoliberal kurumsalcılık oluşturmaktadır. Bu kuramsal yaklaşımların seçilmesinin nedeni, Batı Balkanlar gibi çatışma geçmişine sahip kırılgan bölgelerde hem çatışmanın nedenlerini hem de iş birliğine geçişin imkânlarını analitik olarak değerlendirme gücüne sahip olmalarıdır. Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Batı Balkanlar'da ortaya çıkan güvenlik krizleri, neorealist perspektifin öngördüğü güç mücadelesi ve istikrarsızlık döngüsünün somut bir yansıması olmuştur. Neoliberal kurumsalcılık ise uluslararası sistemde çatışma kadar iş birliğini de mümkün kılan koşullara odaklanmaktadır. Özellikle ekonomik, siyasi ve güvenlik alanlarında artan karşılıklı bağımlılık, iş birliğini çatışmaya kıyasla daha rasyonel ve sürdürülebilir bir seçenek haline getirmektedir. Bu yaklaşım, uluslararası örgütlere yalnızca devletlerin araçları olarak değil, küresel siyaseti etkileyen bağımsız aktörler olarak ayrıcalıklı bir rol atfetmektedir. Bu çerçevede örgütler, devletler arasındaki güvensizlikleri azaltmak ve barışı tesis etmek açısından kritik işlevler üstlenmektedir. Nitekim NATO ve AB gibi kurumlar, mutlak kazançların görece kazançlara üstün gelmesini sağlayarak Batı Balkanlar gibi bölgelerde barış ve istikrarın inşasında tamamlayıcı aktörler olarak öne çıkmaktadır.

Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi ve belge analizi teknikleri benimsenmiştir. Bunun yanı sıra, yazarın saha ile ilişkili deneyimi kapsamında edinilen genel gözlemler, makalenin analitik çerçevesinin oluşturulmasında bir arka plan sağlamıştır. Söz konusu deneyim ve gözlemlerin, çalışmada ulaşılan bulgularla örtüşen bağlamsal bir çerçeve sunduğu değerlendirilmekle birlikte, bu deneyim ve gözlemler araştırmada doğrudan bir veri kaynağı olarak kullanılmamış olup analiz sürecine yalnızca destekleyici bir katkı sunmuştur. Bosna Hersek, Kosova ve Kuzey Makedonya örneklerinden hareketle gerçekleştirilen vaka tanıtımları ise NATO'nun ve AB'nin Batı Balkanlar'daki uygulamalarının sahadaki etkilerini ampirik düzeyde inceleme fırsatı sunmaları bakımından önem arz etmektedir. Bu vakalar sayesinde kuramsal düzeyde geliştirilen hipotezlerle sahadaki gelişmeler karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmiştir. Böylece kuram ile pratik arasındaki ilişki bütüncül bir yaklaşımla ortaya konulmuştur. Çalışmanın özgün katkısı, Batı Balkanlar'daki "çatışmadan iş birliğine" geçiş sürecini hem neorealist hem de neoliberal kuramsal çerçeveye birlikte ele alması ve bu kuramsal yaklaşımları vakalarla test etmesidir. Bu minvalde NATO'nun sert güç kapasitesi ile AB'nin normatif ve kuramsal araçlarının tamamlayıcı biçimde nasıl işlediği, Bosna-Hersek, Kosova ve Kuzey Makedonya örnekleri üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Böylece çalışma, literatürde genellikle ayrı ele alınan güvenlik ve entegrasyon süreçlerini ortak bir analizde bütünleştirerek, uluslararası kurumların bölgesel istikrar inşasındaki dönüştürücü kapasitesini ortaya koymaktadır.

Makale üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, çatışma ve iş birliği olgularını kuramsal düzeyde derinlemesine analiz edebilmek amacıyla neorealist ve neoliberal yaklaşımlar ele alınmıştır. Bu bölümde kuramsal yaklaşımlar doğrultusunda, uluslararası sistemde çatışmadan iş birliğine geçişin olanaklılığına "Çatışmayı ve İş Birliğini Anlamak" başlığı altında ayrıca odaklanılmıştır. İkinci bölümde, NATO'nun ve AB'nin Batı Balkanlardaki

kurumsal varlığı ele alınırken, üçüncü bölümde ise vaka tanıtımları aracılığıyla bu aktörlerin sahadaki etkileri somutlaştırılmıştır. Böylece hem elde edilen kazanımlar hem de karşılaşılan yapısal ve siyasi zorluklar bütüncül bir bakış açısıyla ortaya konulmuştur.

1. Kuramsal Çerçeve

İlgili çalışma kapsamında neorealizm ve neoliberal kurumsalcılık yaklaşımları, Batı Balkanlar'daki güvenlik ortamını değerlendirirken kuramsal çerçeve olarak benimsenmiştir. Neorealizm, anarşik uluslararası sistemde devletlerin güvenlik kaygılarıyla hareket eden aktörler olduğunu varsayarak güvenlik ikilemi, göreceli kazanç arayışı ve sıfır toplam ilişkiler üzerinden çatışmayı açıklamaktadır. Buna karşın neoliberal kurumsalcılık, uluslararası örgütlerin ve normların iş birliğini mümkün kıldığını; devletlerin mutlak kazanç elde etme hedefiyle iş birliğine yönelebileceğini savunmaktadır. Bu yaklaşımı tamamlayan karşılıklı bağımlılık teorisi ise özellikle ekonomik, siyasi ve güvenlik alanlarında ülkeler arasındaki çok yönlü bağlantıların arttığı durumlarda, çatışma yerine iş birliğinin daha rasyonel ve sürdürülebilir bir seçenek olduğunu ileri sürmektedir. Çalışmada bu kuramsal yaklaşımlar, NATO'nun ve AB'nin Batı Balkanlar'daki stratejilerinin değerlendirilmesinde analitik bir zemin olarak kullanılmıştır.

1.1. Uluslararası İlişkilerde Neorealist Yaklaşım

İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcının ardından uluslararası ilişkilerdeki ilk büyük tartışmayı kazanan realizm, uzun bir süre neredeyse uluslararası ilişkiler disiplini ile eş anlamlı olacak kadar hâkim bir felsefe ve yaklaşım olmuştur. Bu dönemdeki realist çalışmaların ortak yönü, devletlerin uluslararası sistemdeki en önemli aktör olduğu, devletin davranışları üzerinde anarşinin güçlü bir etkisinin bulunduğu ve politika üretiminin temelinde güç olduğunu savunmalarıdır (Burchill ve ark., 2019, s. 54). Ancak 1960'lı ve 1970'li yıllara gelindiğinde realizm farklı eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Bu eleştirilerden biri de davranışsalcılar tarafından yöneltilen klasik realizmin bilimsellik açısından yeterli bulunmaması üzerinedir. Bu bağlamda, klasik realizme bilimsel bir nitelik kazandırma çabasının bir sonucu olarak, Kenneth Waltz'un 1979'da yayımladığı *Theory of International Politics* adlı eseriyle neorealizmin temelleri ortaya konulmuştur (Arı, 2002, s. 163). Neorealizmle uluslararası ilişkilerde devletlerin davranışlarını anlamada sistemin yapısına ve güç dağılımına vurgu yapılarak devletlerin çıkarları ve güvenlik arayışları ön plana çıkarılmaktadır (Waltz, 1988, s. 616).

Neorealizm veya yapısal realizm, uluslararası ilişkilerde güç kavramını farklı şekillerde ele alması bakımından klasik realizmden ayrılmaktadır. Klasik realizm gücü başlı başına bir amaç olarak görürken, neorealizm ise gücü devletlerin güvenlik ve huzurunu sağlamak için kullandıkları bir araç olarak değerlendirmektedir. İki yaklaşım güç mücadelesinin kaynağı konusunda da farklılaşmaktadır. Klasik realizme göre güç mücadelesi insan doğasının bencil ve çıkarıcı yapısından kaynaklanırken (Morgenthau, 2018, s. 3), neorealizme göre ise uluslararası sistemin anarşik yapısı bu mücadelenin temel nedenidir (Waltz, 1979, s. 92). Bu farklılıklara rağmen, her türden realist yaklaşım dünya politikasında değişmez bir mantığın bulunduğu görüşünde birleşmektedir. Buna göre “devletlerin daima dostları ya da daima düşmanları yoktur daima çıkarları vardır” ortak paydasında buluşulmaktadır (Nye & Welch, 2009, s. 83).

Gücün farklı yönlerini ele alan birçok realist yaklaşım olmasına rağmen Hans J. Morgenthau'nun 1948 tarihli *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace* adlı eserinde ortaya konan klasik realizm ve Waltz'un 1979 tarihli *Theory of International Politics*

adlı eserinde sunulan neorealizm diğerlerine göre daha çok öne çıkmaktadır (Sorensen ve ark., 2022, s. 49). Bahse konu eserinde Waltz (1979); uluslararası siyaseti anlamak için indirgemeci ve sistemik olmak üzere iki tür kuram olduğunu öne sürmektedir. İndirgemeci kuramlar, savaş bireylerin veya devletlerin içsel özellikleriyle açıklamaya çalışırken, sistemik kuramlar ise uluslararası sistemin yapısına odaklanmaktadır. Waltz, sistemik kuramları savunarak uluslararası politikayı anlamak için sistemin bütününe odaklanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Vurgulandığı üzere neorealizm, uluslararası ilişkilerde devletlerin davranışlarını açıklarken sistemin yapısına ve güç dağılımına odaklanan; güvenlik kaygılarını, çıkar arayışlarını ve güç mücadelesini ön plana çıkaran bir perspektif sunmaktadır (Waltz, 1988, s. 616). Bu yaklaşımın temel argümanlarından biri, uluslararası ilişkilerde devletlerin önceliğinin mutlak kazançlar yerine göreceli kazançlar olduğunu vurgulamasıdır. Bu doğrultuda, devletlerin iş birliği fırsatlarını değerlendirirken yalnızca iş birliğinden doğacak genel faydayı değil, bu faydanın diğer aktörlerle kıyaslandığında kendilerine sağlayacağı göreceli ve mukayeseli avantajı dikkate aldığını ifade etmektedir. Dolayısıyla, bir iş birliğinin her iki tarafa da fayda sağlaması, devletlerin bu iş birliğine yönelmesi için yeterli bir koşul olamaz. Zira devletler, anarşik uluslararası sistemin doğası gereği, elde edilen kazancın diğer aktörlere oranla ne ölçüde güç sağlayacağını hesaba katmaktadır. Bu bağlamda, göreceli kazanç anlayışının uluslararası sistemde rekabeti ve çatışma riskini yükselttiği görülmektedir (Lamy, 2021, s. 222).

1.1.1. Güvenlik İkilemi ve Çatışma:

Güvenlik ikilemi, uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmalarında devlet davranışlarını açıklamada en çok başvurulan kavramlardan biridir. İlk olarak John H. Herz tarafından 1950'lerde ortaya atılan ve Waltz, Robert Jervis gibi önde gelen teorisyenlerin çalışmalarıyla geliştirilen bu kavram, özellikle realist okul çerçevesinde uluslararası politikadaki çatışma dinamiklerini açıklarken merkezi bir rol oynamaktadır. Herz'e göre, anarşik uluslararası sistemde diğer devletlerin "niyet"lerinden emin olamayan devletler, her zaman olumsuz olasılıkları dikkate alarak hareket etmektedir. Bunun bir sonucu olarak da devletler arasında bir güç elde etme yarışı başlamaktadır (Sönmezoglu, 2017, s. 263).

Anarşik uluslararası sistemde varlığını sürdürmek ve güvenliğini sağlamak isteyen devletler, askeri güçlerini arttırma, ittifaklar kurma ve stratejik hamleler yapma gibi yöntemlere başvurur. Ancak bu eylemlerin, diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanması, güvenlik ikilemini tetikleyerek daha derin bir güvensizliğe ve hatta çatışmaya yol açabilir (Booth & Wheeler, 2008, s. 1). Başka bir deyişle, bir devletin kendini korumaya yönelik çabaları, diğer devletlerin de benzer şekilde güvenliklerini arttırma yoluna gitmelerine ve bu durumun bir silahlanma yarışına veya çatışmaya dönmesine neden olmaktadır.

Güvenlik ikilemi, devletlerin niyetlerini tam olarak bilmenin ve güvenilir bir şekilde ayırt etmenin zor olduğu durumlarda daha da belirginleşir. Bir devletin savunma amaçlı geliştirdiği politikalar, diğer devletler tarafından saldırgan bir hamle olarak yorumlanabilir. Bu belirsizlik, korku ve güvensizliği arttırarak devletleri daha da fazla önlem almaya ve güçlerini arttırmaya sevk edebilir (Bilgiç, 2011, s. 131). Nihayetinde hiçbir devlet aslında savaş istemese bile güvenlik arayışı ve yanlış anlaşılmalardan sonucunda istenmeyen bir çatışma ortaya çıkabilir. Güvenlik ikilemi, tarih boyunca birçok uluslararası çatışmanın ve gerginliğin altında yatan önemli bir faktör olarak gözlemlenmiştir. Soğuk Savaş dönemindeki silahlanma yarışı, bu ikilemin en çarpıcı örneklerinden birisi olmuştur. Dönemin iki süper gücü ABD ve

Sovyetler Birliği'nin nükleer silahlarını arttırarak kendi güvenliklerini sağlamaya çalışması karşılıklı korku ve güvensizliği arttırarak dünyayı bir nükleer savaşın eşiğine getirmiştir (Herz, 1973, s. 239).

Waltz, uluslararası ilişkilerdeki güvenlik ikilemini ve çatışmanın temelini anlamak için Jean-Jacques Rousseau'nun "avcı" benzetmesini önemli bir temsili anlatı olarak görmektedir. İnsan doğası ve kolektif eylem arasındaki ilişkiyi ele aldığı bu öyküsünde, avcılarının bir geyiği yakalamak için iş birliği yapmasını anlatmaktadır. Bu bağlamda, avcılarının ortak hedefe ulaşmasının her birinin kendi görevine sadakatle bağlı kalmasına dayandırıldığı öyküde, avcılarının iş birliği gerekliliği ise şu şekilde ortaya konulmaktadır: "Bir geyik yakalanacaksa, her avcının görevine bağlı kalması gerekir; ancak bir tavşan herhangi birinin menziline girerse, onu tereddüt etmeden takip edeceğinden şüphe edilemez". Bu benzetme, güvenlik ikileminin temel dinamiklerini açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Waltz'a göre bu anlatı, uluslararası ilişkilerde devletlerin iş birliği ve güven eksikliğinin doğurduğu temel bir paradoksu yansıtmaktadır. Waltz, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "İşbirlikçi bir eylemde, herkes hedefte hemfikir olsa ve projeye eşit düzeyde ilgi duysa dahi, başkalarına güvenilemez" (Waltz, 2001, s. 168). Güven eksikliği, ortak hedeflere yönelik iş birliğini zorlaştırır ve aktörleri kendi kısa vadeli çıkarlarını öncelemeye iter. Rousseau'nun avcı benzetmesi, devletlerin güvenlik ikilemi karşısında neden iş birliğinden sapma eğiliminde olduğunu açıklamak için güçlü bir metafor sunar. Waltz'un da vurguladığı gibi bu tür durumlarda aktörlerin rasyonel hareket edebilmek adına, diğerlerinin potansiyel hareketlerini en kötü senaryoya göre değerlendirmesi ve harekete geçmesi kaçınılmazdır.

Jervis (2017), *Perception and Misperception in International Politics* adlı eserinde güvenlik ikilemine çözüm arayışını, "Güvenlik ikilemini tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmasa da etkilerini azaltmak ve iş birliğine dayalı bir güvenlik ortamı oluşturmak için çeşitli adımlar atılabilir" şeklinde açıklamaktadır (s. 82). Bu bağlamda, paylaşılan değerler ve ortak çıkarlar etrafında kurulan bağlar sayesinde, aktörler arasında güvenin tesis edilmesine katkıda bulunulabilir. Devletler, birbirlerinin refahını ve güvenliğini önemsediklerini ve karşılıklı güvene dayalı bir ilişki kurmaya istekli olduklarını gösterdiklerinde, güvenlik ikileminin olumsuz etkileri de azaltılabilir. Bu durum, özellikle silahlanma yarışı ve çatışma/düşmanlık sarmalına giren devletler arasında zorlu bir süreç işaret etse de karşılıklı anlayış ve iş birliği yoluyla güven inşa etmek de mümkündür. Böylece taraflar güvenlik ikileminin etkilerini azaltmak için etkili bir araç olan güven artırıcı önlemler almaya yönlendirilebilir. Güven artırıcı önlemler, tarafların karşılıklı olarak güvenliği arttırmayı hedeflediği çeşitli politikaları ve eylemleri ihtiva etmektedir. Bu tür adımlar, sadece tehdit algısını azaltmakla kalmaz, aynı zamanda iyi niyet göstergesi olarak da işlev görür. Bu minvalde karşılıklılık ilkesi, güvenlik ikileminin üstesinden gelmede önemli bir role sahiptir. Bir tarafın güven artırıcı bir adım atması, diğer tarafı da benzer adımlar atmaya teşvik edebilir ve bu da karşılıklı güvenin ve iş birliğinin gelişmesine katkıda bulunabilir (Jervis, 2017, s. 82). Ayrıca uluslararası kurumlar ve normlar, devletlerin güvenlik kaygılarını azaltmada ve iş birliğini teşvik etmede önemli bir rol oynamaktadır (Herz, 1973, s. 202).

Soğuk Savaş dönemi gibi tarihsel deneyimler, güvenlik ikileminin bir sonucu olarak devletlerin savunma amaçlı eylemlerinin paradoksal bir biçimde güvensizlik ve çatışma sarmalına yol açabileceğini açıkça ortaya koymaktadır. Neorealizmin temel varsayımlarından biri olarak bu durum, devletlerin rasyonel güvenlik arayışının, istenmeyen sonuçlar doğurabileceğini ve uluslararası sistemde istikrarsızlığa neden olabileceğini açıklamaktadır. Dolayısıyla güvenlik ikilemi, uluslararası politika analizinde ve özellikle çatışma nedenlerinin anlaşılmasında kullanılan önemli bir kavramsal araç olarak akademik literatürdeki ve sahadaki önemini korumaktadır.

1.2. Uluslararası İlişkilerde Neoliberal Yaklaşım

Neoliberalizmin temelleri Adam Smith'in savunduğu klasik liberalizme ve onun ekonomik teorilerini oluşturan insan ve toplum anlayışına kadar uzanmaktadır (Thorsen & Lie, 2006, s. 8). 19. yüzyılın klasik liberal düşüncesi, 20. yüzyılda ortaya çıkan dünya savaşları ve ekonomik krizler sonucunda çeşitli dönüşümlerden geçmiştir. Öte taraftan ilk büyük teorik tartışmayı realizm kazanmıştır ve uluslararası rekabetin realist yorumlarca kolaylıkla açıklanabilmesi nedeniyle realizmin hakimiyeti de pekişmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Batı'daki liberal demokrasilerde ticaret, yatırım, seyahat ve iletişim gibi konuların önem kazanması, serbest piyasa ekonomisinin yeniden canlandırılması ve devletlerarası iş birliğinin kurumsallaşması gerektiği fikrinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu durum, liberallerin realistlere bir alternatif sunmak için yeni bir girişimde bulunmalarına zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda neoliberalizm yaklaşımıyla ilerlemeye ve değişime olan inanç idealizmden arındırılarak, bilimsel teori ve yöntemlerden yararlanılmaya çalışılmıştır (Sorensen ve ark., 2022, s. 46-47). Robert Keohane ve Joseph Nye gibi akademisyenler, bu felsefeyi uluslararası ilişkiler teorisine uyarlayarak, özellikle iş birliği ve karşılıklı bağımlılık üzerine yoğunlaşmıştır. Keohane ve Nye'nin 1977 yılında yayımladıkları *Power and Interdependence: World Politics in Transition* adlı eseri, neoliberalizmin uluslararası ilişkilerde bir teori olarak gelişiminde mihenk taşı olmuştur. Merkezî bir kavram olarak ele alınan "karşılıklı bağımlılık" ise bu kuramın ana omurgasını teşkil etmiştir (Sterling-Folker, 2021, s. 137). Bahse konu eser genel olarak, devletlerin "mutlak kazanca" odaklandığına, uluslararası kurumların bilgi sağlayarak ve maliyetleri düşürerek iş birliğini teşvik edici bir rol oynadığına ve uluslararası sistemde bu şekilde oluşan ekonomik ve siyasal bağımlılığın çatışmaları önlemede etkili olduğuna dikkatleri çekmektedir (Keohane & Nye, 2012).

Uluslararası İlişkilerde klasik liberalizmin temel varsayımlarını geliştiren ve güncelleyen bir yaklaşım olarak neoliberalizme göre devletler, uluslararası sistemin önemli aktörleri olsa da bilgi paylaşımı, teknolojik ilerleme, ekonomik geçirgenlik ve uluslararası kurumsallaşmanın artışı, güvenlik odaklı ulus devlet politikalarının yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, uluslararası sistemin işleyişi ve dış politika, yalnızca devletlerin eylemleriyle açıklanamaz. Neoliberalizm, devletlerin rasyonel aktörler olduğunu kabul etmekle birlikte, siyasal otoritenin merkezi bir yapıya sahip olmadığını ve karar alma süreçlerinin bireyler, ulus ötesi şirketler, uluslararası örgütler, terör ve suç örgütleri gibi geleneksel olmayan çok sayıda aktör ve faktörden etkilendiğini savunmaktadır (Nye, 2023, s. 56).

Neoliberalizm, neorealizm gibi statükocu perspektifi temsil eden problem çözücü bir teoridir. Başka bir deyişle, her iki teori de statükoyu bozabilecek çatışma ve güvenlik gibi meseleleri ve iş birliğini gündemine almaktadır. Genel olarak neorealist teori, askerî güvenlik ve savaş meselelerine odaklanırken neoliberal teori ise iş birliği, uluslararası ekonomi politik ve çevre meselelerine odaklanır. Neorealistler için temel soru, bu sistemde nasıl hayatta kalınacağı üzerinedir. Neoliberal kurumsalcılar ise anarşik ve rekabetçi bir uluslararası sistemde iş birliğinin nasıl desteklenip geliştirilebileceğini araştırmalarının merkezine taşımıştır (Lamy, 2021, s. 219).

Neoliberal kurumsalcılara göre, günümüz dünyasında dış politika, yalnızca devletler arasındaki güç mücadelesini ve güvenlik kaygılarını yönetmekle sınırlı bir alan değildir. Nitekim uluslararası ilişkilerde karmaşık karşılıklı bağımlılık ve küreselleşmenin çok katmanlı süreçleri, dış politikanın odağı haline gelmiştir. Bu anlayışla devletlerin yalnızca kendi sınırları içindeki çıkarlarını değil, aynı zamanda dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan insanların hayatta kalmasını ve ekonomik refahını tehdit eden küresel sorunlara

çözüm bulması önem arz etmektedir (Keohane, 1984, s. 256). Bu sorunlar iklim değişikliği, pandemiler, uluslararası terörizm, organize suç, göç krizleri ve ekonomik eşitsizlikler gibi geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Neoliberal kurumsalcılar, bu tür karmaşık ve sınır aşan problemlerle başa çıkmanın ancak uluslararası iş birliğini teşvik edecek güçlü kurumlar aracılığıyla mümkün olabileceğini savunur (Ruggie, 1982, s. 394). Bu anlayışta, devletler arasında karşılıklı çıkar alanlarını belirlemek ve bu alanlarda sorunları yönetmek için özel olarak tasarlanmış uluslararası kurumlar oluşturmak, sürdürülebilir bir dış politika stratejisinin temel unsuru olarak görülmektedir (Krasner, 1991). Bu bağlamda neoliberal kurumsalcılar, bu tür kurumların yalnızca geçici sorunları çözmekle yetinmeyip aynı zamanda uluslararası sistemin işleyişini de daha istikrarlı ve öngörülebilir hale getirdiğini savunmaktadır (Keohane, 1984, s. 256).

Ayrıca neoliberal kurumsalcılar, uluslararası kurumların etkili bir şekilde işlev görmesiyle küresel ve bölgesel sorunlara çözüm sunulabileceğine ve çatışma yerine iş birliğinin teşvik edilebileceğine inanmaktadır. Bu süreç; uluslararası sistemde güven artırıcı önlemler alınmasına, devletler arasındaki karşılıklı bağımlılığın çatışma olasılığını azaltmasına ve uzun vadeli bir barış ve istikrar ortamının sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Krasner, 1991, s. 340). Böylece dış politika, çatışmayı yönetmekten ziyade iş birliğini inşa etmeye yönelik bir araç haline gelmektedir. Bu anlayışta, küresel sorunların çözümüne yönelik kapsamlı, iş birlikçi ve sürdürülebilir bir yaklaşım teşvik edilerek, uluslararası ilişkilerin yalnızca devlet merkezli bir çerçevede ele alınamayacağını ortaya konmaktadır. Bu nedenle neoliberal kurumsalcılık, günümüz dış politikasının temel dinamiklerini anlamak için geniş bir teorik çerçeve sunmaktadır (Keohane, 1984).

1.2.1. Karşılıklı Bağımlılık ve İş Birliği:

Karşılıklı bağımlılık, uluslararası ilişkiler disiplinde hem ekonomik hem de politik düzeyde devletler ve diğer uluslararası aktörler arasındaki yoğun etkileşimi ifade etmektedir. Keohane ve Nye tarafından ortaya konulan bu kavram, geleneksel devlet merkezli yaklaşımların ötesine geçerek, uluslararası ilişkilerde devletin temel aktör olduğunu kabul etmekle birlikte devlet dışındaki aktörlerin de rolünü vurgulamaktadır (Ari, 2002, s. 405). Neoliberal yaklaşımın temel taşlarından biri olan karşılıklı bağımlılık, uluslararası sistemin anarşik yapısını azaltan ve iş birliğini teşvik eden önemli bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Demirtaş, 2014, s. 123).

Bu kavramın beslendiği en önemli eserlerden biri olan 1795 tarihli “Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Tasarı” uluslararası ilişkilerde barışın ve istikrarın sağlanması için devletler arasında karşılıklı bağımlılığın geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bahse konu eserinde Immanuel Kant, devletlerin ticari ilişkiler yoluyla birbirlerine bağımlı hale gelmesinin, savaşların maliyetini artırarak ve barışın faydalarını ön plana çıkararak çatışmaları önlemeye yardımcı olabileceğini vurgulamaktadır. Bu minvalde karşılıklı bağımlılık, devletler arasında iş birliğini teşvik ederek ve ortak çıkarlar etrafında birleşmelerini sağlayarak uluslararası barışa katkı sağlayabilir. Kant, bu sürecin insan hakları ve hukukun üstünlüğüne dayalı cumhuriyet rejimleri tarafından yönetilen devletlerin bir araya gelerek uluslararası bir federasyon oluşturmasıyla tamamlanabileceği öngörüsünde bulunmuştur (Kant, 1960, s. 35).

Neoliberal düşünceye göre, ekonomik entegrasyonun artması, devletler arasında bir “sıfır toplamı oyun” anlayışından ziyade karşılıklı kazanç sağlayan ilişkileri doğurmaktadır. Önemli bir nokta olarak karşılıklı bağımlılık, sadece ekonomik ilişkilerde değil, aynı zamanda çevresel sorunlar, teknolojik gelişmeler ve güvenlik tehditleri gibi alanlarda da ülkelerin ve aktörlerin birbirleriyle olan etkileşim ve ilişkilerini şekillendirmektedir (Waltz, 1979, s. 105).

Eleştirel bir perspektiften ele alındığında ise karşılıklı bağımlılığın her zaman simetrik olmadığını altı çizilmelidir. Buna göre bir taraf diğer tarafa göre daha savunmasızsa, daha avantajlı ve güçlü olan taraf bu durumu kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilmektedir (Nye & Welch, 2009, s. 360). Örneğin ABD, 1960'lı yıllarda Fransa'nın nükleer silah geliştirmesini engellemek için IBM şirketi aracılığıyla Fransa'ya bilgisayar parçası satışını engelleyerek Fransa hükümetini isteği doğrultusunda etkilemeye çalışmıştır. Karşılıklı bağımlılığı diğerlerine göre daha fazla olan ülkelerin, tedarikçi ülkelerin ekonomik ve siyasi baskı ve manipülasyonlarına daha açık hale gelmesi, potansiyel bir çatışma alanı yaratabilmektedir (Arı, 2002, s. 419).

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte, ulus devletlerin yanında; küresel ve bölgesel düzeyde yönetim sağlayan uluslararası örgütler, ekonomik bağımlılığı arttıran çok uluslu şirketler, kamuoyu oluşturarak devlet politikalarını etkileyen sivil toplum kuruluşları ve bilgi akışını yönlendiren medya kuruluşları gibi çeşitli aktörler de uluslararası ilişkilerde karşılıklı bağımlılığı şekillendiren önemli unsurlar hâline gelmiştir. Bu aktörler, uluslararası ilişkiler sisteminin karmaşıklığını ve çok aktörlü doğasını/yapısını yansıtmaktadır. Çatışma ve iş birliği ilişkileri çerçevesinde her bir aktör faydasını maksimize etmenin yollarını aramaktadır. Uluslararası karşılıklı bağımlılık ise bu yapılanma içerisinde uluslararası çatışmaları azaltıcı bir etkiye sahip olabilir (Arı, 2002, s. 408). Tüm bu dayanak ve kavramlardan hareketle, ilgili çalışmanın kuramsal çerçevesi kapsamında ele alınan neorealizm ve neoliberal kurumsalcılık yaklaşımları arasındaki temel varsayımsal ayrımların analitik düzeyde daha açık biçimde ve karşılaştırmalı olarak incelenmesi (Tablo 1) önem taşımaktadır.

Tablo 1. Neorealizm ve Neoliberal Kurumsalcılık Karşılaştırmalı Analizi

Analiz Düzeyi	Neorealizm	Neoliberal Kurumsalcılık
Uluslararası Sistem	Anarşi, devletleri kısıtlar ve güvenlik kaygısını öne çıkarır.	Karşılıklı bağımlılık ve küreselleşme önem arz etmektedir.
İş birliği ve Kazançlar	İş birliği zor ve kırılgandır; zira devletler görece kazançlara odaklanırlar.	Ortak çıkarlar, mutlak kazançları artırır; bu sayede iş birliği daha sürdürülebilirdir.
Öncelikli Konular	Güvenlik, güç dengesi ve hayatta kalma ön plandadır.	Ekonomik refah, çevre ve insan güvenliği gibi askeri olmayan alan ve konular ön plandadır.
Kurumların Rolü	Kurum ve rejimlerin etkisi sınırlıdır.	Kurum ve rejimler iş birliğini kurumsallaştırmaktadır.
Güç Anlayışı	Askeri kapasite ve maddi güç unsurları belirleyicidir.	Güç çok boyutludur. Bu minvalde kurumsal düzenlemeler, ekonomik araçlar ve normlar da etkin olmaktadır.

Kaynak: (Keohane & Nye, 2012, s. 31; Lamy, 2021, s. 222).

1.3. Çatışmayı ve İş Birliğini Anlamak

Uluslararası ilişkilerde çatışmanın ve iş birliğinin dinamikleri, birbirlerini tamamlayıcı olarak değerlendirilebilecek unsurlardır. İş birliği, devletlerin gereksinimlerine ve çıkarlarına bağlı olarak ortaya çıkan bir çözüm yolu iken çatışma ise genellikle bu iş birliğinin başarısız olmasından kaynaklanan bir süreç işaret etmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplini görece yeni bir disiplin olsa da çatışma ve iş birliği, çağlar öncesinden beri insan ilişkilerinin ve politikanın değişmez, sürekli tekrarlanan ve birbiriyle karşılıklı etkileşimleri süregelen

olgulardır (Nye & Welch, 2009, s. 4). Waltz'a göre anarşik uluslararası sistem, hiyerarşik bir biçim alınca dek uluslararası ilişkilerde, bu kalıplar ve temalar değişmezlik göstermeyip kendilerini tekrarlamaya devam edecektir (Waltz, 1982, s. 77).

Anarşik uluslararası sistem, dünya siyasetinde devlet ve diğer aktörler üzerinde bağlayıcı ve yaptırım uygulayıcı merkezi bir otoritenin, başka bir deyişle bir dünya hükümetinin bulunmamasını ifade etmektedir. Siyasi düşünce tarihinin önde gelen düşünürlerinden Thomas Hobbes (1588-1679) ve John Locke (1632-1704) bu anarşik yapıyı insanın doğasının iyi veya kötü olması bakımından ele almıştır. Nitekim Hobbes, insan doğasının bencil ve rekabetçi olduğunu savunur. Realist düşüncenin öncü eserlerinden kabul edilen *Leviathan*'da, doğa durumunu, doğal çevrelerindeki egemen bireylerin temel amacının kendini korumak olduğu, sürekli bir “savaş durumu” şeklinde tasvir etmektedir (Hobbes, 2007, s. 116). Locke ise insan doğası konusunda Hobbes gibi kötümser bir tablo çizmemektedir. Ona göre insanlar, doğal durumda akıl ve iş birliği yeteneğine sahiptir. Buna göre anarşik düzende, yani bir üst otoritenin bulunmadığı bir ortamda bile, insanların doğal haklarına saygı göstererek ve iş birliği yaparak barış içinde yaşayabileceklerini savunmaktadır (Emekliler, 2011, s. 116).

Her iki düşünür de fikirlerinin merkezine yerleştirdiği “doğa hali” tezinden hareketle farklı şekillerde siyaset felsefesini yorumlamıştır. Biri devlet, güç ve otorite odaklı savaş anlayışını vurgularken diğeri ise birey ve hukuk temelli iş birliği anlayışını öne çıkarmaktadır. Hobbes'un geldiği noktada çatışma, Locke'nin geldiği noktada ise iş birliği bulunmaktadır. Bu fikir ayrılıklarının en büyük etkeni ise yaşamış oldukları dönemde yer aldıkları çevredir. İç savaşın yerle bir ettiği 17. yüzyıl İngiltere'sinde yaşayan Hobbes, anarşik düzenin bir sonucu olarak, kötümser bir yaklaşımla çatışma, güvensizlik ve hayatta kalma mücadelesi gibi kavramları vurgulamıştır. Buna karşın, ondan yaklaşık elli yıl sonra daha güvenli bir İngiltere'de yaşayan Locke ise anarşinin o kadar tehdit edici olmadığını ve iş birliğinin mümkün olduğunu savunarak daha iyimser bir bakış açısı ortaya koymuştur (Nye & Welch, 2009, s. 23). Bu iki düşünür günümüzde, uluslararası ilişkiler disiplininin temellerini oluşturan realizm ve liberalizmin fikir öncüleri olmuştur.

Realizm Hobbesçu, liberalizm ise Lockeçu anlamda anarşik uluslararası toplum ve egemen devletler sistemi görüşüne sahiptir. Realistler, uluslararası politikanın temel sorunu olarak savaş ve güç kullanımını, baş aktör yani analiz birimi olarak devleti ve görüş ya da zihniyet olarak ise uluslararası anarşinin egemen devletlerin çatışmacı davranışlarını şekillendirdiğini benimsemektedir. Liberaller ise araştırma sorunsalı olarak savaşı, barışı ve düzeni, analiz birimi olarak devlete ilaveten insanları ve devletlerin sınırlar ötesindeki ilişkilerinden dolayı uluslararası toplumu kabul etmektedir (Avcı, 2024, s. 100).

Realistler, devletleri uluslararası sistemin yegâne aktörleri olarak görme konusunda ısrar ederken, liberaller devletlerin önemini kabul etmekle birlikte uluslararası sistemde çok uluslu şirketler, sivil toplum kuruluşları, dini aktörler, diasporalar ve ulus ötesi suç şebekeleri gibi farklı türde pek çok aktörün varlığını savunmaktadır. İlgili yaklaşımlar, uluslararası politikalarda devletlerin en önemli faktör olduğu konusunda ise dört temel nedenden dolayı fikir birliğindedir. Bunlar; (1) devletlerin sınır ötesi insan, mal ve para hareketlerini kontrol etme gücüne sahip olması, (2) silahlı orduları bulunduran ve kullanan yegâne aktör olmaları, (3) vergilendirme ve maliyeye sahip olma yetkileri, (4) yasaları çıkarma ve uygulama yetkisi ile egemenlik ilkesi gereği hiçbir otoriteye karşı sorumlu olmamaları, şeklinde açıklanabilir. Diğer aktörlerle karşılaştırıldığında devletlerin elindeki bu dört etken, onlara güç sağlayarak, ayrıcalıklı bir konuma yerleştirmektedir. Bu güç, küresel çatışma ve iş birliği analizlerinde merkezi bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Nye & Welch, 2009, s. 54).

Uluslararası siyasette karşımıza çıkan güç kavramının birbirleriyle yakından ilişkili üç boyutu, küresel çatışma ve iş birliğini anlamamızda bize önemli bir bakış açısı sağlamaktadır. Bunlar, realistlerin ağırlık verdiği (1) materyal boyut, (2) liberallerin ağırlık verdiği ve daha çok yumuşak güç ile anılan davranışsal boyut ve (3) inşacı yaklaşımların fikirler ile normlar üzerinden tanımladığı söylemsel boyut şeklindedir (Kadercan, 2014, s. 324). Bu meseleyi Kadercan, gemi kazası sonucu ıssız bir adada mahsur kalan Robinson Crusoe ve adada karşılaştığı Cuma örneği üzerinden açıklamaktadır. Bu örnekten hareketle realistler, Cruose, Cuma'ya istediğini yaptırmak için şiddet kullanmak, aç bırakmak veya ödülleri vadetmek gibi geleneksel yöntemler kullanabileceğini, liberaller ise Cruose'nun örnek davranışlar sergileyerek kendi değerlerini cazip hale getirmek gibi yumuşak güç araçları ile Cuma'nın iş birliğini ve dostluğunu kazanabileceğini savunmaktadır (Kadercan, 2014, s. 328).

Yukarıdaki örnekte olduğu gibi insan doğasından esinlenerek devlet davranışları üzerinde de fikir sahibi olmak ve yorumlar geliştirmek mümkündür. Devletler, uluslararası ilişkilerde rasyonel aktörler olduklarından dolayı davranışlarının belirli kalıplar çerçevesinde öngörülebilir olduğu da varsayılmaktadır. Devletlerin davranışları, uluslararası sistemde düşman ya da müttefik olmalarına ve içinde bulundukları çatışmacı veya işbirlikçi iklime bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Glenn Herald Snyder'in *Alliance Politics* adlı eserinde bu davranışlar, hazırlık, diplomasi ve eylem dönemleri olarak üç aşamada incelenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Devletlerin Etkileşim Alanları

Kavram/Süreç	Hazırlık	Diplomasi	Eylem
Düşmanlık Oyunu	Çatışma	Silahlanma Yarışı	Güç kullanma tehdidi
	İş Birliği	Silahların Kontrolü	Taviz verme
İttifak Oyunu	Çatışma	Yük paylaşımı / Ortak planlama	Destek vaadi
	İş Birliği	Bağımsız takılma	Ayrılma tehdidi
			Savaş
			Savaşın sınırlandırılması veya sonlandırılması
			Dayanışma
			Sorumluluktan kaçma

Kaynak: (Snyder, 2007, s. 34).

Uluslararası sistemde çatışma ve iş birliği dinamiklerini daha geniş bir perspektiften değerlendirmek, bu olguların sistemin yapısal karakteriyle ne ölçüde iç içe geçtiğini kavramayı da gerektirir. Bu bağlamda, yapısal realizmin kurucu isimlerinden Waltz'un analojisi, söz konusu ilişkiyi açıklamada çarpıcı bir teorik araç sunmaktadır. Waltz'a (1982, s. 76) göre doktorlar hastalıklara çare bularak ölümü ortadan kaldıramayacaklardır; ancak birtakım çareleri, tedavileri, araştırırken insan ömrünün uzamasına da katkı sağlarlar. Waltz bu benzetmeyle, uluslararası sistemin anarşik ve yapısal doğasının çatışmayı sistemsel düzeyde kalıcı biçimde ortadan kaldırmasının mümkün olmadığını; ancak birim düzeyinde gerçekleşecek davranışsal değişimlerin, çatışmaların sıklığını ve yoğunluğunu azaltarak, sistemin görece daha istikrarlı dönemler üretmesine katkı sağlayabileceğini ifade etmektedir. Esasında bu yaklaşım, yapısal realizmin temel varsayımlarından biri olan sistemin sabitliğine karşın, devletlerin tutumlarındaki dönüşümün belirli ölçüde sonuç yaratabileceği fikrine de işaret etmektedir.

Devletlerin uluslararası ilişkilerde kazanç anlayışları, iş birliği ve çatışma dinamiklerine bağlı olarak şekillenmektedir (Tablo 3). Nitekim neorealizm, göreci kazançlara odaklanarak

devletlerin iş birliğini ihtiyatlı ve sınırlı gördüğünü savunurken, neoliberalizm ise mutlak ve pozitif toplam kazanç mantığının iş birliğini mümkün ve sürdürülebilir kılabileceğini ileri sürmektedir. Bu ayrım, uluslararası düzenin hangi koşullar altında çatışma ya da iş birliği yönünde evrileceğini anlamada temel bir çerçeve sunmaktadır.

Tablo 3. Uluslararası İlişkilerde Kazanç Mantığı Tablosu

Kavram	Tanım	Uluslararası İlişkilerde Etkisi
Görelî kazanç	Diğer aktörlere kıyasla elde edilen artış.	Dengeyi ve güç dağılımını etkiler; iş birliği isteğini ise azaltır.
Mutlak kazanç	Tüm tarafların toplam refah artışı.	İş birliğini teşvik eder; böylece pozitif toplam sonuçlara zemin hazırlar.
Sıfır toplam	Bir tarafın kazancının diğer tarafın kaybı olduğu duruma işaret eder.	Kriz, rekabet ve caydırıcılık mantığını güçlendirir.
Pozitif toplam	Tüm tarafların kazanç elde ettiği, oyunun toplamını büyüten duruma işaret eder.	Kurumsal tasarımla (ticaret, serbest dolaşım ve reform gibi) iş birliğini teşvik eder.
Negatif toplam	Tüm tarafların kaybettiği duruma işaret eder.	Savaş, ekonomik kriz veya yıkıcı felaketler taraflara ortak zarar verir.

Kaynak: (Nye & Welch, 2009, s. 353-354).

Uluslararası düzeni anlamlandırma çabası, Thucydides, Machiavelli, Hobbes, Waltz, Keohane ve Morgenthau gibi farklı dönem ve geleneklerden düşünürlerin çalışmalarında ortak bir hedef doğrultusunda süreklilik göstermektedir. Tarihsel olarak savaşlarla şekillenmiş Avrupa’da ise Victor Hugo, Jean Monnet ve Robert Schuman’ın fikir ve girişimleriyle ortaya çıkan AB, bu düşünsel arayışın çatışmadan iş birliğine yönelen en somut kurumsal yansımalarından biri olarak değerlendirilebilir. Tarih boyunca birçok kez savaşmış olan Fransa ve Almanya, İkinci Dünya Savaşı sonrasında mutlak ve pozitif toplam kazanç mantığının öne çıkmasıyla birlikte iş birliği sürecine girmiştir, bu da Avrupa entegrasyonunun temelinde önemli bir rol oynamıştır. Bu yapı altında ortak yasa ve uygulamalara sahip olan Fransa ve Almanya arasında bugün savaş neredeyse düşünülemez hale gelmiştir. Fransız ve Alman vatandaşları birbirlerinin sınırlarını özgürce geçmektedir ve birbirlerinin topraklarında çalışmaktadırlar (Grieco, Ikenberry & Mastanduno, 2022, s. 5). Dolayısıyla, anarşik düzen içerisinde çatışmalar, insan ömründeki ölüm kadar kaçınılmaz olsa da uluslararası sistemde iş birliğinin çatışmaya üstün geldiği bir düzen oluşturmak da mümkündür. Uluslararası kurumlar, diplomasi ve karşılıklı bağımlılık gibi araçlar bu amaca ulaşmada önemli bir pay sahibidir. Devletler, ortak çıkarlar ve değerler etrafında birleşerek çatışmaları önleyebilir ve barışçıl bir dünya düzeni inşa edebilir.

2. NATO ve AB’nin Batı Balkanlardaki Rolü

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte uluslararası sistemde yaşanan dönüşüm, Batı Balkanlar gibi tarihsel olarak kırılgan ve çok aktörlü bölgelerde güvenlik ve istikrarın sağlanmasını daha karmaşık bir hâle getirmiştir. Yugoslavya’nın dağılmasıyla başlayan çatışma döngüsü yalnızca bölge ülkelerini değil, aynı zamanda Avrupa güvenliği ve transatlantik iş birliği yapısını da doğrudan etkilemiştir. Bu bağlamda, NATO ve AB gibi iki ana kurumsal aktör, Batı Balkanlar’da hem krizi yönetmeyi hem de kalıcı barış ve entegrasyonu inşa etmeyi amaçlamıştır.

Öte taraftan NATO ve AB, bölgeye yönelik stratejilerinde yalnızca güvenlik sağlayıcı değil, aynı zamanda devletlerin içsel dönüşümünü destekleyen hegemonik düzen kurucu aktörler olarak öne çıkmıştır. NATO’nun askerî caydırıcılığı ile AB’nin normatif gücü, kısa

vadeli kriz yönetiminin ötesinde uzun vadeli bir entegrasyon vizyonunun şekillenmesine hizmet etmiştir. Bu noktada, özellikle Berlin Plus¹ düzenlemeleri gibi kurumsal iş birliği mekanizmaları, NATO'nun askerî kapasitesi ile AB'nin sivil ve normatif araçlarını tamamlayıcı bir çerçevede buluşturarak, Batı Balkanlar'da güvenlik ve entegrasyon hedeflerine daha etkili bir biçimde yönelme imkânı yaratmıştır. Sert güç ile yumuşak gücün bu dengeli ve etkileşimli kullanımı, bölge ülkelerinin istikrar arayışında kritik önem taşımaktadır.

2.1. NATO'nun Batı Balkanlardaki Rolü

1990'lı yıllarda Batı Balkanlar'da yaşanan etnik temelli çatışmalar, kitlesel insan hakları ihlalleri ve devlet yapılarını zayıflatan krizler, yalnızca bölgesel değil, Avrupa-Atlantik güvenliği açısından da kritik tehditler oluşturmıştır. Bu dönemde uluslararası toplum etkili bir müdahale kapasitesi sergileyememiştir. Birleşmiş Milletler (BM)'in insani yardımları ve Koruma Gücü Misiyonu (UNPROFOR) gibi girişimleri, karar alma süreçlerindeki yavaşlık ve sahadaki sınırlı etki nedeniyle yetersiz kalmıştır (NATO, 1997a, s. 9). AB de henüz kurumsallaşmamış ortak dış ve güvenlik politikası nedeniyle bölgeye doğrudan müdahil olamamıştır (Eryılmaz, 2021, s. 672-673). Bu koşullar altında, NATO sahip olduğu askerî kapasite, hızlı karar alma mekanizmaları ve caydırıcılığıyla sahada etkin ve belirleyici bir aktör olarak öne çıkmıştır (Grillot & D'Ermann, 2010, s. 79).

NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında benimsediği güvenlik anlayışı, klasik kolektif savunma yaklaşımının ötesine geçerek kriz yönetimi, barışı destekleme operasyonları ve kurumsal dönüşüm süreçlerini içeren çok boyutlu bir yapıya evrilmiştir. Bu çerçevede İttifak, üç aşamalı bir strateji benimsemiştir: İlk aşamada çatışmaların kontrol altına alınması ve sivillerin korunması için askerî operasyonlara başvurulmuş; ikinci aşamada barışı koruma ve devlet kurumlarının yeniden inşası hedeflenmiş; son aşamada ise güvenlik reformları aracılığıyla bölge ülkelerinin NATO'ya entegrasyonu ve üyelik perspektifi üzerinden uzun vadeli istikrar amaçlanmıştır (NATO, 1999).

Bosna-Hersek'te NATO, önce Adriyatik'te "*Sharp Guard*" operasyonu ile BM yaptırımlarını uygulamış, "*Deny Flight*" ile uçuşa yasak bölgeyi denetlemiş, ardından 1995'teki "*Deliberate Force*" harekâtıyla doğrudan güç kullanarak tarafları Dayton Antlaşması'na yönlendirmiştir (Lambeth, 2010, s. 34). Bu süreç, NATO'nun bölgedeki ilk geniş ölçekli askerî angajmanıdır. Antlaşmanın ardından barışın uygulanmasını sağlamak için Uygulama Gücü (*Implementation Force*-IFOR), sonrasında ise İstikrar Gücü (*Stabilization Force*-SFOR) devreye girmiştir (NATO, 1998, s. 126).

Bununla birlikte 1999 yılındaki Kosova krizi, NATO'nun rolünü daha da belirginleştirmiştir. BM onayı olmadan gerçekleştirilen Müttefik Güç Harekâtı (*Allied Force*), sivillere yönelik saldırıları ve etnik temizlik girişimini durdurmayı hedeflemiştir. Ardından konuşlanan Kosova Gücü (*Kosovo Force*-KFOR) ise güvenliğin uzun vadeli tesisi için bölgede çok uluslu bir mekanizma haline gelmiştir (NATO, 1997b). Kosova örneği, NATO'nun yalnızca askerî gücüyle değil, aynı zamanda kriz sonrası istikrar inşasıyla da bölgesel güvenlik mimarisinin merkezinde yer aldığını göstermesi bakımından önemlidir. NATO ayrıca 2001'de Makedonya'daki etnik gerilime sınırlı ama etkili biçimde müdahil olmuştur. *Essential Harvest* ve devamındaki operasyonlarla silahların toplanması ve barış sürecinin uygulanması desteklenmiştir, böylece NATO'nun önleyici diplomasiye dayalı kriz yönetimi kapasitesi ortaya konulmuştur (Congressional Research Service, 2002).

Askerî angajmanın ötesinde NATO, bölge ülkelerinin kurumsal dönüşümünü teşvik eden mekanizmalar aracılığıyla kalıcı barışın zeminini inşa etmiştir. 1994'te başlatılan

Bariş için Ortaklık² programı, savunma alanında şeffaflık, demokratik denetim ve çok uluslu iş birliği kültürünün geliştirilmesine hizmet etmiştir. Arnavutluk, Bosna-Hersek, Kuzey Makedonya, Karadağ ve Sırbistan gibi ülkeler bu programa dahil olarak NATO standartlarına uyum sürecine girmiştir. 1999'da kurulan Güneydoğu Avrupa Çok Uluslu Bariş Gücü Tugayı ve aynı yıl ilan edilen Güneydoğu Avrupa Girişimi, bölgesel güvenlik iş birliğinin kurumsallaşmasına katkı sağlamış; Türkiye'nin öncü rolüyle bölgesel istikrarın inşasında kalıcı platformlar yaratılmıştır (NATO, 1999).

Buna ek olarak Üyelik Eylem Planı, Batı Balkan ülkelerinin NATO ile bütünleşmesinde en önemli adımlardan biri olmuştur. Bu mekanizma, demokratik kurumların güçlendirilmesi, silahlı kuvvetlerin profesyonelleştirilmesi ve sınır anlaşmazlıklarının barışçıl yollarla çözülmesi gibi kriterlerle bölge ülkelerine rehberlik etmiştir. Bu sayede 2009'da Hırvatistan ve Arnavutluk, 2017'de Karadağ, 2020'de ise Kuzey Makedonya İttifak'a katılarak bölgesel güvenlik mimarisinin önemli unsurları hâline gelmiştir. Bosna-Hersek ve Sırbistan ise Bariş için Ortaklık çerçevesinde NATO ile iş birliğini sürdürmektedir. Kosova ise bağımsızlığının bazı NATO üyeleri tarafından tanınmaması nedeniyle resmi bir ortaklık geliştirememiş olsa da KFOR misyonu aracılığıyla NATO'nun güvenlik şemsiyesi altında kalmaktadır (Bayram, 2023, s. 1071-1075).

NATO, Batı Balkanlar'ın farklı ülkelerinde yürüttüğü müdahalelerle kısa vadede güvenliği sağlamıştır. Uzun vadede ise kurumsal iş birliği ve üyelik perspektifi aracılığıyla bölgenin Avrupa-Atlantik yapılarıyla bütünleşmesine katkıda bulunmuştur. Çatışma evrelerinde tarafların görelî kazanç kaygıları ve sıfır-toplamcı algıları iş birliği ihtimallerini gölgelese de NATO'nun askerî caydırıcılığı bu hassasiyetleri yatıştırarak uzlaşma zemininin oluşmasına imkân tanımıştır. Böylece sert güç, görelî kazanç duyarlılığının yarattığı engelleri aşmada önemli bir işlev görmüştür. Bu çok katmanlı strateji sayesinde NATO, Batı Balkanlar'da kriz yönetimi, istikrar inşası ve kurumsal dönüşüm süreçlerinde başat düzen kurucu bir aktör olarak öne çıkmıştır.

2.2. AB'nin Batı Balkanlardaki Rolü

1990'lı yıllarda Batı Balkanlar'da tırmanan etnik çatışmalar ve insani krizler, AB açısından hem normatif iddiaların hem de kurumsal kapasitenin ciddi biçimde sınındığı bir dönemi yansıtmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında AB, yakın çevresinde güvenli bir "istikrar kuşağı" oluşturmayı stratejik hedef olarak benimsemiştir. Bu doğrultuda NATO'nun sağladığı askerî güvenlik zeminini, yeniden yapılanma, demokratikleşme ve kurumsal entegrasyon eksenlerinde tamamlayan bir yaklaşım geliştirmiştir. Söz konusu yaklaşım, zamanla üyelik perspektifiyle bütünleşmiş kapsamlı bir genişleme politikasına dönüşmüştür (Özgöker & Batı, 2017, s. 33).

AB, Yugoslavya'nın dağılması sürecinde kurumsallaşmamış Ortak Dış ve Güvenlik Politikası nedeniyle başlangıçta etkisiz bir aktör görünümü sergilemiştir. Özellikle Bosna Savaşı sırasındaki pasifliği, Birliği dış politika kapasitesini gözden geçirmeye zorlamıştır. Bu bağlamda, Dayton Antlaşması sonrasında Mostar'ın³ yeniden yapılandırılmasında üstlenilen idari sorumluluk, AB'nin sahaya dönük ilk kurumsal angajmanı olarak öne çıkmaktadır. Buna paralel olarak 1995 yılında başlatılan Royaumont Süreci, iyi komşuluk ve sivil toplum temelli diyalogu önceleyen normatif/sivil diplomasi yaklaşımının erken bir örneğini sunması bakımından önemlidir (TUIÇ Akademi, 2012).

Bu erken girişimlerin sınırlı etkisi üzerine AB, 1996'da Bölgesel Yaklaşımı ilan ederek ilişkilerini koşulluluk ilkesine bağlamıştır. Demokratik kurumlar, hukukun üstünlüğü, azınlık hakları, piyasa ekonomisi ve bölgesel iş birliği alanlarında ölçülebilir ilerleme beklentisi

kurumsallaştırılmıştır. 1997'de Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan Strateji Belgesi, sadece ulusal reform kapasitesine değil, bölgesel düzeyde barışçıl iş birliği yeteneğine de odaklanarak AB'nin yaklaşımını somutlaştırmıştır. Bu mimari, 1999'da açıklanan İstikrar ve Ortaklık Süreci (*Stabilisation and Association Process-SAP*) ile üyelik perspektifli genişleme politikasının ana taşıyıcısına dönüşmektedir. SAP kapsamında geliştirilen İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları, siyasi ve ekonomik uyumun yanı sıra bölgesel iş birliğini de kurumsallaştırmaktadır (Türkeş & Gökğöz, 2006, s. 678).

Aynı yıl, AB öncülüğünde kurulan Güneydoğu Avrupa için İstikrar Pakti, çok taraflı bir platform üzerinden bölgesel koordinasyonu güçlendirmeyi amaçlamıştır. SAP ile ikili temelli genişleme stratejisi yürürlüğe girerken, İstikrar Pakti çok taraflı boyutu temsil eden tamamlayıcı bir işlev görmüştür. Mali araçlar ise bu sürecin en güçlü destek unsurlarını oluşturmaktadır. 2000–2006 döneminde uygulanan Topluluk Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrar Yardımı Programı (*Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation-CARDS*), ardından 2007'den itibaren devreye giren Katılım Öncesi Yardım Aracı (*Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA*), demokratikleşme, ekonomik dönüşüm ve sınır ötesi iş birliği alanlarında kapsamlı destek sağlamıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2019, s. 12-13). 2000 Feira Zirvesi ile “potansiyel aday” statüsü tanımlanmış; 2003 Selanik Zirvesi ile üyelik perspektifi resmen teyit edilmiştir (Özdal, 2008, s. 439).

İstikrar Pakti'nin belirli ölçüde başarı sağlamasına rağmen, bölgesel iş birliği eksiklikleri sürmüştür. Bu nedenle 2008'de kurulan Bölgesel İş Birliği Konseyi (*Regional Cooperation Council-RCC*), ekonomi, altyapı, güvenlik ve insan sermayesi alanlarında bölge içi iş birliğini kurumsal bir hatta taşımaktadır (Bağbaşıoğlu, 2018, s. 186). Bu süreçte Hırvatistan 2013'te AB üyeliğine kabul edilirken; Karadağ, Sırbistan, Arnavutluk, Kuzey Makedonya ve Bosna-Hersek aday ülke statüsüne ulaşmıştır. Kosova ise potansiyel aday olarak tanımlanmaktadır. Genişleme yorgunluğuna rağmen, AB hâlen bölge için en güçlü normatif çekim merkezi olmaya devam etmektedir (Bechev, 2022).

2000'li yıllarla birlikte AB'nin rolü güvenlik sahasına da genişlemiştir. Nitekim Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) çerçevesinde Makedonya'daki CONCORDIA (2003) ve PROXIMA misyonları, Bosna-Hersek'teki EUFOR Althea (2004) ve EUPM, Kosova'daki EULEX (2008) görevleri, AB'nin yalnızca siyasi ve ekonomik değil, aynı zamanda sahada güvenlik inşa eden çok boyutlu bir aktör olarak konumlandığını göstermektedir (Özdal, 2008, s. 436).

Nihayetinde AB, Batı Balkanlar'da çatışma sonrası yeniden yapılanma, demokratikleşme, kurumsallaşma ve bölgesel iş birliği eksenlerinde faaliyet göstererek bölgenin istikrarına yön veren temel aktörlerden biri olmuştur. Üyelik perspektifi, koşulluluk ilkesi ve mali araçlarla desteklenen bu strateji, sahadaki güvenlik misyonları ve Kuzey Makedonya örneği gibi uygulamalarla birleştiğinde AB'yi NATO'nun tamamlayıcı ortağı ve düzen kurucu bir güç konumuna taşımıştır. Daha da önemlisi, AB'nin koşulluluk ve üyelik perspektifi, kısa vadede sıfır-toplam algısıyla şekillenen güvenlik tercihlerini dönüştürerek, orta ve uzun vadede pozitif-toplamı entegrasyon mantığını ve iş birliğini mümkün kılan kurumsal bir tasarım sunmaktadır.

3. Vaka Tanıtları ve Önemleri

Batı Balkanlar'daki krizler, NATO'nun ve AB'nin bölgedeki rollerinin en somut biçimde gözlemlenebildiği zeminleri sunmuştur. Bu çerçevede Bosna-Hersek, Kosova ve Kuzey Makedonya örnekleri, farklı bağlamlarda ortaya çıkan güvenlik ve istikrar sorunlarına verilen uluslararası yanıtların çeşitliliğini yansıtmaktadır. Bosna-Hersek vakası, NATO ve

AB arasındaki kurumsal eş güdümün Berlin Plus düzenlemeleri aracılığıyla nasıl hayata geçirildiğini göstermektedir. IFOR ve SFOR operasyonlarından EUFOR Althea'ya geçiş, iki kurum arasındaki iş birliği ve görev paylaşımının sahadaki en somut örneğini oluşturmaktadır.

Kosova örneği, NATO'nun sert güç kapasitesinin ne ölçüde belirleyici olabildiğini ortaya koymaktadır. 1999'daki *Allied Force* harekâtı ile başlayan ve günümüzde de KFOR aracılığıyla sürdürülen güvenlik angajmanı, bölgenin kırılgan yapısında NATO'nun askerî caydırıcılığının hâlen vazgeçilmez bir unsur olduğunu göstermektedir. Son olarak Kuzey Makedonya vakası ise daha çok diplomatik çözüm ve yumuşak güç araçları üzerinden şekillenmiştir. 2001'deki etnik kriz sonrasında imzalanan Ohrid Çerçeve Anlaşması, NATO'nun sınırlı güvenlik desteği ile AB'nin reform ve üyelik perspektifini birleştirerek ülkenin iç barışını ve Euro-Atlantik entegrasyon sürecini desteklemiştir. Bu bağlamda çalışmanın sonraki alt bölümlerinde ilgili vakalara ve önemlerine kısaca yer verilecektir.

3.1. Bosna-Hersek Vakasının Tanıtımı

1992'de bağımsızlığını ilan eden Bosna-Hersek kısa sürede şiddetli bir iç savaşın içine sürüklenmiş ve Srebrenica soykırımı gibi trajediler uluslararası toplumun pasifliğini tartışmalı hâle getirmiştir. Başlangıçta BM kararlarına dayalı sınırlı roller üstlenen NATO, 1995 yazında “*Deliberate Force*” operasyonu ile doğrudan askerî güç kullanmıştır ve sahadaki dengeleri değiştirerek tarafları Dayton Antlaşması'na yönlendirmiştir (Kenar, 2005, s. 361-364). Ardından konuşlanan IFOR ve SFOR misyonları, yalnızca ateşkese korumakla kalmayıp silahlı silanma, mültecilerin geri dönüşü ve temel güvenlik ortamının tesisi gibi hedeflerle NATO'yu savaş sonrası barışın sürdürücüsü konumuna taşımıştır (NATO, 1998, s. 135).

AB'nin katkısı ise bilhassa yeniden yapılanma ve kurumsal dönüşüm alanlarında belirginleşmiştir. NATO'nun askerî güvenlik sağlama rolünü tamamlayıcı biçimde, Mostar'da üstlenilen idari sorumluluk AB'nin ilk doğrudan sahadaki angajmanı olurken, mali yardımlar ve 2003'te başlatılan Avrupa Birliği Polis Misyonu (*European Union Police Mission-EUPM*) ise iç güvenlik reformlarına yön vermiştir (European Parliament, 2006).

Bu sürecin en kritik dönüm noktası ise 2004'te NATO'dan AB'ye barış gücü sorumluluğunun devredilmesi olmuştur. Berlin Plus çerçevesinde başlatılan EUFOR Althea operasyonu, AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası kapsamındaki ilk büyük askerî misyonu olarak öne çıkmış; NATO'nun planlama ve lojistik kapasitesiyle AB'nin normatif araçlarını birleştirerek kalıcı istikrara katkı sağlamıştır (Rüma, 2022). Bu yapı, NATO-AB iş birliğinin sahada kurumsallaştığı ilk büyük ölçekli askerî uygulamalardan biri olmuştur. Bosna-Hersek vakası, NATO'nun sert güç kullanımıyla sahada barışı tesis ettiği, AB'nin ise yumuşak güç ve kurumsal reform araçlarıyla bu barışı pekiştirdiği ilk somut iş bölümü modeli olmuştur. Bu süreç, iki örgütün tamamlayıcı kapasitelerinin birlikte kullanıldığında, bölgedeki çatışmadan iş birliğine geçiş için güçlü bir zemin yaratabileceğini açık biçimde göstermiştir.

3.2. Kosova Vakasının Tanıtımı

Kosova krizi, NATO'nun sert güç kapasitesini en görünür biçimde sahaya yansıttığı, AB'nin ise normatif araçlarla bu ortamı pekiştirmeye çalıştığı örneklerden biri olarak dikkatleri çekmektedir. 1998'de yoğunlaşan çatışmalar ve sivillere yönelik sistematik saldırılar karşısında diplomatik girişimler sonuçsuz kalmış; BM Güvenlik Konseyi ise özellikle Rusya'nın vetosu nedeniyle etkili bir karar alamamıştır. Bu koşullar, NATO'yu bölgedeki tek belirleyici aktör hâline getirmiştir (Çakmak, 2012, s. 167).

24 Mart 1999'da başlatılan *Operation Allied Force*, NATO'nun BM yetkisi olmaksızın yürüttüğü ilk geniş ölçekli harekât olmuş ve 78 gün süren bombardıman sonucunda Yugoslav güçlerinin Kosovadan çekilmesi sağlanmıştır (Çevikbaş, 2011, s. 20). Müdahale, NATO'nun hızlı ve sonuç alıcı kriz yönetimi kapasitesini teyit etmiş, ancak uluslararası hukuk açısından da önemli tartışmaları beraberinde getirmiştir. Harekât sonrasında konuşlandırılan KFOR, sivillerin korunması, silahsızlanma ve kamu düzeninin tesisi gibi görevleri üstlenmiştir. Çok uluslu yapısıyla Kosova'da uzun vadeli güvenliğin sigortası olmuştur.

AB'nin rolü ise NATO'nun sağladığı güvenlik ortamını kurumsal ve normatif adımlarla pekiştirmek şeklinde gelişmiştir. 1999 yılı sonrası dönemde AB, yeniden imar için mali destek sağlamıştır. 2008'de kurulan EULEX misyonu aracılığıyla ise yargı, polis ve adalet alanlarında kapsamlı reformları yönlendirmiştir (Soos & Tamara, 2024, s. 77). Bunlara ek olarak 2011'de başlatılan Belgrad-Priştine Diyalogu, AB'nin diplomatik kolaylaştırıcı rolünü pekiştirmiş, taraflar arasında sınırlı da olsa ilerleme kaydedilmiştir (Avrupa Birliği Diplomatik Servisi, 2025).

Kosova'da güvenliğin tesisine yönelik tüm uluslararası çabalara rağmen, ülke hâlâ etnik gerilimler ve siyasal istikrarsızlıklarla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle 2004 yılında Arnavutlar ve Sırlar arasında çıkan çatışmalar, uluslararası güvenlik güçlerinin varlığına rağmen şiddetin yeniden patlak verebileceğini göstermiştir (Bağbaşlıoğlu, 2018, s. 164). Bu olaylar, KFOR'un varlığının yalnızca geçici bir güvenlik tamponu değil, aynı zamanda olası krizleri önleyici bir yapı olarak da değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde, 2023 yılında Kosova'nın kuzeyinde yaşanan plaka krizi, yerel seçimler sonrası patlak veren şiddet olayları ve Banjska⁴ bölgesinde yaşanan silahlı çatışmalar, bölgenin güvenlik mimarisinin hâlâ ciddi sınamalarla karşı karşıya olduğunu göstermiştir (NTV, 2025). Ekim 2023'te NATO tarafından bölgeye ek asker gönderilmesi, Kosova'da barışın hâlâ uluslararası askeri güçlerin gözetiminde sürdürülebildiğini açık biçimde göstermiştir (Soos & Tamara, 2024, s. 75).

Tüm bu gelişmeler, NATO'nun kriz yönetimi kapasitesinin hâlâ bölgede belirleyici bir rol oynadığını ve Kosova'nın tam anlamıyla istikrara kavuşabilmesi için bu varlığın sürdürülebilir biçimde devam etmesi gerektiğini göstermektedir. Öte yandan, AB ise kriz sonrası kurumsal yapılanma, hukuk devleti ilkelerinin tesisi ve Belgrad-Priştine diyalogunun sürdürülmesi gibi alanlarda kritik bir normatif aktör olmayı sürdürmektedir. Bu çerçevede, NATO ile AB arasındaki iş birliği, Kosova gibi kırılgan bölgelerde askeri ve sivil araçların eş güdüm içinde kullanılmasının gerekliliğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, Kosova hâlâ "çatışmadan iş birliğine" geçişin hem imkânlarını hem de sınırlarını aynı anda barındıran özgün bir vaka olmaya devam etmektedir.

3.3. Kuzey Makedonya Vakasının Tanıtımı

Kuzey Makedonya'nın Euro-Atlantik entegrasyon süreci, 1991'de bağımsızlığını ilan etmesinden 2020'de NATO'nun 30'uncu üyesi olmasına kadar geçen dönemde hem içsel etnik gerilimlerle hem de dışsal diplomatik krizlerle şekillenmiştir. Ülke, Yugoslavya'dan barışçıl yollarla ayrılmış olsa da Arnavut azınlığın siyasal ve kültürel talepleri ile Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan gibi komşularla yaşanan tarihsel uyuşmazlıklar entegrasyon sürecini sürekli sınamıştır (Soos & Tamara, 2024, s. 71).

NATO ve AB ile ilişkiler 1990'ların ortalarından itibaren kurumsal bir çerçeveye oturmuştur. 1995'te Barış için Ortaklık programına katılan Kuzey Makedonya, 1999 yılında NATO Üyelik Eylem Planı'na dahil edilmiş; Kosova müdahalesi sonrasında İttifak'ın güvenlik stratejisinde önemli bir ortak haline gelmiştir. Üsküp'te kurulan NATO karargâhı, ülkenin

savunma reformlarını 2012'ye kadar doğrudan desteklemiştir. Daha sonrasında ise bu işlev NATO İrtibat Ofisi üzerinden sürdürülmüştür (NATO, 2022).

Ancak 2001'de Arnavut Ulusal Kurtuluş Ordusu ile güvenlik güçleri arasında patlak veren çatışmalar, ülkeyi iç savaşın eşiğine getirmiştir. NATO ve AB'nin ortak diplomatik girişimleriyle sağlanan Ohrid Çerçeve Anlaşması, siyasi temsil, dil hakları ve yerel yönetimlerde yetki paylaşımı gibi reformlarla krizi yatıştırmıştır. NATO, “*Operation Essential Harvest*” kapsamında yaklaşık 3.500 askerle silah toplama görevini üstlenerek sahadaki gerilimi azaltmıştır (NATO, 2022).

Bu dönemde AB güvenlik rolünü de üstlenmiştir. Berlin Plus çerçevesinde Mart 2003'te “*Operation Concordia*” ile ilk askerî misyonunu başlatmış; ardından polis reformlarını destekleyen EUPOL *Proxima* (2003-2005) ve EUPAT (*European Union Police Advisory Team*) (2005-2006) misyonlarını yürütmüştür. NATO sahadaki varlığını azaltırken, AB sivil kapasitesini öne çıkararak Ohrid sürecinin uygulanmasına katkı sağlamıştır.

Kuzey Makedonya'nın 2005 yılında AB'den adaylık statüsü elde etmesi, entegrasyon sürecinin önemli bir dönüm noktası olsa da Yunanistan ile yaşanan isim anlaşmazlığı bu sürecin önünde büyük bir engel olarak varlığını sürdürmüştür. NATO üyeliği sürecinde de benzer bir durum yaşanmış ve 2008'de Bükreş Zirvesi'nde Yunanistan'ın vetosu nedeniyle ülke NATO'ya katılamamıştır. Ancak 17 Haziran 2018 tarihinde imzalanan Prespa Anlaşması ile bu kriz aşılmıştır ve ülke ismini “Kuzey Makedonya Cumhuriyeti” olarak değiştirmiştir. Bu gelişmenin ardından, 2018 Brüksel Zirvesi'nde NATO ile katılım müzakerelerine başlanmıştır. 06 Şubat 2019'da Katılım Protokolü imzalanmıştır ve 27 Mart 2020 tarihinde ise Kuzey Makedonya NATO'nun 30. üyesi olmuştur (Soos & Tamara, 2024, s. 72). Prespa Anlaşması, tarafların kısa vadeli kimlik temelli kayıp algılarının ötesine geçerek, uzun vadede üyelik ve entegrasyonun getireceği mutlak kazançları ön plana çıkarması bakımından önemlidir. Bu süreçte NATO üyeliği ve AB perspektifi, oyunun toplamını büyütürken sıfır-toplamcı itirazların siyasi etkisini azaltmıştır ve iş birliği zeminini güçlendirmiştir.

Kuzey Makedonya örneği, Batı Balkanlar'daki çatışmadan iş birliğine geçiş sürecinin diplomatik araçlar ve kurumsal yönlendirmeler üzerinden nasıl şekillenebileceğini gösteren özgün bir vaka niteliğindedir. Bu süreçte, askerî müdahalenin asgari düzeyde kalması, NATO'nun güvenlik temelli teknik destekleri ile Avrupa Birliği'nin normatif gücü ve kurumsal uyum mekanizmalarının ön plana çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle 2001 yılında yaşanan etnik gerilimlerin ardından imzalanan Ohrid Çerçeve Anlaşması, NATO'nun kolaylaştırıcı rolü ve AB'nin reform odaklı yönlendirmeleriyle desteklenmiş; böylece ülke içi barış süreci ile kurumsal dönüşüm süreci paralel bir biçimde yürütülmüştür. Bu vaka, uluslararası aktörlerin eş güdümlü katkılarıyla kırılgan bir devletin istikrarı içselleştirebilmesini ve “çatışmadan iş birliğine” yönelen bir model geliştirebilmesini ortaya koyması bakımından, bölgedeki diğer örneklerden ayrılmakta ve Batı Balkanlar'ın güvenlik-entegrasyon denkleminde stratejik bir örnek teşkil etmektedir.

Sonuç

Batı Balkanlar tarihi kökleriyle, jeopolitik önemiyle ve yüzyıllardır tanıklık ettiği çatışmalarla Uluslararası İlişkiler disiplininde güvenlik ve istikrar arayışlarının karmaşık bir zeminini oluşturmaktadır. Bölgenin çok katmanlı yapısı, yalnızca içeriden kaynaklanan etnik ve siyasi gerilimlerle değil, aynı zamanda küresel düzeyde değişen güç dengeleri ve müdahil aktörlerin stratejik çıkarlarıyla da şekillenmiştir. Bölge ülkeleri arasındaki ilişkiler, bu tarihsel ve siyasi kırılmaların etkisiyle büyük ölçüde rekabet temelli bir zeminde şekillenmiş, bu durum karşılıklı güven eksikliğini ve bölgesel iş birliği olanaklarının sınırlılığını beraberinde

getirmiştir. Bölgedeki bu rekabetçi mantık, ortak iş birliğinin getireceği mutlak kazançlar yerine, göreceli kazançlara odaklanan, birbirlerini potansiyel bir tehdit olarak konumlandıran ve güvenliği sıfır toplamı oyun olarak gören anlayıştan beslenmektedir. Bilhassa Yugoslavya'nın dağılması sürecinde, her bir etnik grubun kendi güvenliğini maksimize etme çabası, karşılıklı güvensizliği derinleştirerek çatışmaları tetiklemiş ve kapsamlı bir istikrarsızlık ortamı yaratmıştır. Güç boşluğunun doğurduğu belirsizlik ortamı, ulusal ve alt-etnik aktörlerin güvenliklerini kendi başlarına sağlamaya yönelmesiyle sonuçlanmış; bu da neorealist teoride vurgulanan “güvenlik ikilemi” olgusunun bölgesel düzeyde keskin biçimde tezahür etmesine yol açmıştır.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemdeki dönüşüm, tehdit algılarının yanı sıra bu tehditlerle başa çıkma kapasitesine sahip kurumsal aktörlerin yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda NATO ve AB hem iç işleyişlerini hem de küresel güvenlik mimarisindeki rollerini yeniden şekillendirmiştir. Neorealizm bu süreci güç projeksiyonundaki değişimle açıklarken, neoliberal kurumsalcılık ise bu yapıların uluslararası rejimlerin taşıyıcısı hâline gelmesine odaklanmaktadır. Bu süreçte NATO, kolektif savunma anlayışını korumakla birlikte kriz yönetimi, barışı koruma ve terörle mücadele görevlerini üstlenerek hem coğrafi hem de fonksiyonel bir genişleme yaşamıştır. SFOR ve KFOR gibi misyonlar, askeri caydırıcılığı barışın kurumsal inşasıyla birleştirmiştir. Aynı zamanda NATO, üyelik perspektifi ve stratejik ortaklık programlarıyla yumuşak güç araçlarını devreye sokarak bölgesel güvenlik mimarisinde kurumsal hegemonya kurmayı hedeflemiştir. AB ise ekonomik bütünleşmenin ötesinde güvenlik üreten bir aktöre evrilmiş; Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası bu dönüşümün temel dayanağı olmuştur. Neoliberal kurumsalcılığın da öngördüğü karşılıklı bağımlılık ve normatif yayılma ilkeleri doğrultusunda AB, Batı Balkanlar'da uzun vadeli istikrarı demokratikleşme, hukuk devleti ve ekonomik reformlarla sağlamaya çalışmıştır. ALTHEA gibi operasyonlar kurumun operasyonel kapasitesini ortaya koyarken, esas etkisi İstikrar ve Ortaklık Süreci, üyelik perspektifi ve mali yardım mekanizmalarıyla kurumsal entegrasyonu teşvik eden yumuşak güç stratejilerinde somutlaşmıştır.

Vaka sunum ve tanıtımları ise bu kuramsal yaklaşımların sahadaki uygulamalarını somutlaştırmıştır. Bosna-Hersek, Kosova ve Kuzey Makedonya vakaları, NATO ve AB'nin bölgedeki politikalarının etkilerini, karşılaştığı zorlukları ve teorik çerçevenin pratikle ne ölçüde örtüştüğünü ortaya koyan önemli örnekler sunmaktadır. Bu vakalar uluslararası aktörlerin müdahale ve entegrasyon stratejilerinin, bölgesel ve etnik dinamiklerle nasıl karmaşık bir etkileşim içinde olduğunu da göstermiştir. Özellikle Bosna-Hersek ve Kosova gibi örnekler, neorealist güvenlik kaygılarının ve köklü etnik ayrımların, neoliberal kurumsalcı yaklaşımların öngördüğü iş birliği ve kurumsallaşma süreçlerinin önünde ciddi yapısal zorluklar oluşturabildiğini göstermiştir. Buna karşın Kuzey Makedonya örneği, uluslararası örgütlerin dönüştürücü gücünü gösteren olumlu bir vaka sunmuştur. NATO üyeliği perspektifinin, uzun yıllar çözilemeyen “isim krizi” gibi bir güvenlik ikileminin aşılmasında katalizör görevi görmesi, kısa vadeli milliyetçi çıkarılardan feragat edilerek uzun vadeli kurumsal entegrasyonun tercih edilebileceğini göstermiştir. Dolayısıyla, neoliberal kurumsalcılık açısından karşılıklı bağımlılığın ve teşvik-temelli iş birliğinin, realist bariyerlerin dahi aşılmasında etkin bir rol oynayabileceği ortaya konulmaktadır.

Diğer taraftan ilgili vakalar, bu istikrar ve dönüşüm sürecinin her aşamasının sorunsuz ilerlemediğini de göstermektedir. Tarihsel etnik ayrımlar, yerel siyasi aktörlerin güç temelli direnci ve BM Güvenlik Konseyi'ndeki veto mekanizması gibi yapısal faktörler, sürecin daha derin ve kalıcı sonuçlar doğurmasını zorlaştırmıştır. Bu sınırlılıklar ve çözülmemiş temel sorunlar, özellikle son dönemde Kosova'da yaşanan belediye seçimleri, plaka krizi,

Banjka saldırıları gibi olaylarda bölgedeki etnik ve siyasi fay hatlarının hâlâ ne denli derin ve hassas olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir. Bu tür olaylar, uluslararası iş birliği mekanizmalarının krizleri önlemede zaman zaman zorlandığını ve bölgedeki kırılgan istikrarın hâlen ciddi tehditlerle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bu gelişmeler, neorealist güvenlik ikileminin ve egemenlik mücadelesinin, uygun koşullar oluştuğunda yeniden gündeme gelebileceğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, yaşanan son gelişmeler, Batı Balkanlar’da çatışmadan iş birliğine geçiş sürecinin hassas bir jeopolitik zeminde devam eden, dinamik, bir süreç olduğunu ve kırılgan istikrarın korunabilmesi için hâlen NATO’nun caydırıcı sert gücüne ihtiyaç duyulduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

Tüm bu analizler ışığında, Batı Balkanlar’da “çatışmadan iş birliğine” geçişin henüz tamamlanmamış, ancak önemli bir mesafe kaydedilmiş dinamik bir süreç olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bölge, tarihsel kırılganlıklarının ve yapısal sorunlarının mirasını hâlen taşımakla birlikte, uluslararası toplumun yönlendirdiği entegrasyon ve normatif dönüşüm çabaları sayesinde önemli bir dönüşüm yolunda ilerlemektedir. Bu süreçte, özellikle NATO ve AB, güvenlikten siyasi reformlara kadar geniş bir yelpazede bölgesel istikrarın inşasında temel aktörler olarak öne çıkmış ve Batı Balkanlar’ın Avrupa-Atlantik yapılarıyla bütünleşme perspektifine yön vermiştir. Tarihsel tecrübe, çok aktörlü güç rekabetinin bölgeyi istikrarsızlığa sürüklediğini ve kalıcı istikrarın ancak hegemonik bir düzenin sağladığı güçlü bir merkezî yapı etrafında mümkün olabildiğini göstermektedir. Bu bağlamda, NATO ve AB’nin sağladığı kolektif güvenlik şemsiyesi ve normatif düzen mekanizmaları, bölgenin geleceği için kritik bir istikrar çerçevesi sunmaktadır.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarının herhangi bir çıkar çatışması beyanı bulunmamaktadır.

Yapay Zekâ Kullanımı Bildirimi:

Yapay zekâ tabanlı araçlar, metnin bilimsel içeriğine müdahale edilmeden yalnızca noktalama ve dil bilgisi düzeyinde sınırlı tutularak kontrol amacıyla kullanılmıştır. Çalışmanın bilimsel içeriği ve yorumları tamamen yazara aittir.

Notlar

- 1 Berlin Plus düzenlemeleri, AB’nin kriz yönetimi operasyonlarında NATO’nun askerî planlama kabiliyetleri ve lojistik imkânlarından yararlanabilmesini sağlayan bir kurumsal iş birliği çerçevesidir.
- 2 Barış için Ortaklık, 1994 yılında NATO tarafından başlatılan ve üye olmayan ülkelerle siyasi-askerî iş birliği geliştirmeyi amaçlayan bir programdır.
- 3 AB, Dayton Antlaşması sonrasında Bosna-Hersek’in Mostar şehrinde, 1994–1996 yılları arasında “European Union Administration of Mostar (EUAM)” aracılığıyla doğrudan idari sorumluluk üstlenmiştir.
- 4 Banjska bölgesi hakkında ayrıntılı değerlendirme için bkz.: International Crisis Group (2024). *Northern Kosovo: Asserting Sovereignty amid Divided Loyalties*, s. 3.

KAYNAKÇA

- Arı, T. (2002). *Uluslararası ilişkiler teorileri: Çatışma, hegemonya, işbirliği*. Alfa Yayınları.
- Avcı, Y. (2024). Thomas Hobbes ve uluslararası ilişkiler: Realizm ile rasyonalizm arasındaki Leviathan. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 16(30), 99-120.
- Avrupa Birliği Diplomatik Servisi (2025, Mart). *Belgrad-Priştine Diyalogu*. https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue_en
- Bağbaşıoğlu, A. (2018). *NATO'nun dönüşümünün Balkanlara yansımaları: Müdahale, genişleme, ortaklıklar*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bayram, K. (2023). NATO'nun Balkanlarda genişleme faaliyetleri. *International Journal of Disciplines Economics and Administrative Sciences Studies*, 9(49), 1066-1077.
- Bechev, D. (2022, Haziran). What has stopped EU enlargement in the Western Balkans? *Carnegie Endowment for International Peace*. <https://carnegieendowment.org/research/2022/06/what-has-stopped-eu-enlargement-in-the-western-balkans?center=europe&lang=en>
- Bilgiç, A. (2011). "Güvenlik ikilemi"ni yeniden düşünmek: Güvenlik çalışmalarında yeni bir perspektif. *Uluslararası İlişkiler*, 8(29), 123-142.
- Booth, K., & Wheeler, N. (2008). *The security dilemma: Fear, cooperation and trust in World politics*. Palgrave Macmillan.
- Burchill, S., Linklater, A., Devetak, R., Donnelly, J., Nardin, T., Paterson, M., & True, J. (2019). *Uluslararası ilişkiler teorileri* (M. Ağcan, & A. Aslan, Çev., 7. bs.). Küre Yayınları.
- Çakmak, H. (2003). *Avrupa güvenliği*. Akçağ Yayınları.
- Çevikbaş, A. (2011). Müttefik Güç Harekâtı insani müdahalelerin bir istisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya yönelik harekâtının uluslararası hukuk ve askeri bakış açılarından değerlendirilmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 10(2), 18-57.
- Congressional Research Service. (2002). *Macedonia: Country background and recent conflict (CRS Report No. RL30900)*. EveryCRSReport.com. https://www.everycrsreport.com/reports/RL30900.html#_1_14
- Demirtaş, B. (2023). İnşacılık. Ş. Kardaş, & A. Balcı (Ed.), *Uluslararası ilişkilere giriş* içinde (s. 123-140). Küre Yayınları.
- Emekliler, B. (2011). Thomas Hobbes ve John Locke'un güvenlik anlayışlarının karşılaştırmalı bir analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7(13), 99-124.
- Eryılmaz, S. (2021). Soğuk Savaş sonrası NATO'nun Balkanlar politikası. In İ. Kamil (Ed.), *Soğuk Savaş sonrasında Balkanlar (1990-2015)* içinde (s. 659-697). Nobel Akademik Yayıncılık.
- European Parliament. (2006, Mart). *Fact sheet: EU police mission in Bosnia and Herzegovina (EUPM)*. https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/sede181207factsheeteupm/_SEDE181207FactsheetEUPM_en.pdf
- Grieco, J. M., Ikenberry, G. J., & Mastanduno, M. (2022). *Introduction to international relations: Perspectives, connections and enduring questions* (3rd ed.). Bloomsbury Academic.
- Grillot, S., & D'Erman, V. (2010). Developing Security Community in the Western Balkans: The Role of the EU and NATO. *International Politics*, 47(1), 62-90.
- Herz, J. H. (1973). *Political realism and political idealism: A study in theories and realities*. The University of Chicago Press.
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan*. (S. Lim, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- İktisadi Kalkınma Vakfı. (2019). *Batı Balkanlar AB yolunda*. Dünya Yayıncılık.
- International Crisis Group. (2024). *Northern Kosovo: Asserting sovereignty amid divided loyalties*. International Crisis Group.
- Jervis, R. (2017). *Perception and misperception in international politics*. Princeton University Press.
- Kadercan, B. (2014). Güç. Ş. Kardaş, & A. Balcı (Ed.), *Uluslararası ilişkilere giriş* içinde (s. 323-335). Küre Yayınları.
- Kant, I. (1960). *Ebedî barış üzerine felsefî deneme* (Y. Abadan, & S. Meray, Çev.). Ajans Türk Matbaası. (Orijinal eser 1795 yılında yayımlanmıştır.)
- Kenar, N. (2005). *Bir dönemin perde arkası Yugoslavya: Yugoslavya sorununun ulusal ve uluslararası boyutu*. Palme Yayıncılık.
- Keohane, R. (1984). *After Hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton University Press.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2012). *Power and interdependence* (4th ed.). Longman.
- Krasner, S. D. (1991). Global communications and national power: Life on the pareto frontier. *World Politics*, 43(3), 336-366. <http://www.jstor.org/stable/2010398>
- Lambeth, B. S. (2010). Reflections on the Balkan air wars. *Air Power History*, 57(1), 30-43.

- Lamy, S. L. (2021). Çağdaş ana akım yaklaşımlar: Neo-realizm ve Neo-liberalizm. İçinde J. Baylis, S. Smith, & P. Owens (Ed.), *Küreselleşen dünya siyaseti* (H. B. Yalçın, H. Alptekin, V. Uzundağ, M. S. Akgönül, & E. Baltacı, Çev.; s. 217–238). Küre Yayınları.
- Morgenthau, H. J. (2018). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. (6th ed.). Kalyani Publishers.
- NATO. (1997a). *Lessons learned in peacekeeping operations*. https://www.nato.int/docu/peacekeeping_lessons/peacekeeping-lessons-eng.pdf
- NATO. (1997b). *NATO's role in bringing peace to former Yugoslavia [Press release]*. <https://www.nato.int/docu/comm/1997/970708/infopres/e-bpfy.htm>
- NATO. (1998). *NATO el kitabı*. Basın Enformasyon Bürosu.
- NATO. (1999, Nisan). *An alliance for the 21st century*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27440.htm
- NATO. (2022, Mayıs). *Peace support operations in North Macedonia (2001–2003)*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52121.htm
- NTV. (2025, Şubat). *Balkanlarda bitmeyen hesaplaşma: Kosova'da neler oluyor?* <https://www.ntv.com.tr/dunya/balkanlarda-bitmeyen-hesaplasma-kosovada-neler-oluyor,EQYUc0IvK0iNLJbdLp8FIA>
- Nye, J. S. (2023). *Yumuşak güç* (R. İ. Aydın, Çev.). Serbest Kitaplar. (Orijinal eser 2004 yılında yayımlanmıştır.)
- Nye, J., & Welch, D. (2009). *Küresel çatışmayı ve iş birliğini anlamak*. (R. Akman, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal eser 2006 yılında yayımlanmıştır.)
- Özdal, B. (2008). Yugoslavya'nın dağılma süreci çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Balkanlar politikası. İçinde R. Ö. Dönmez, & G. Telatar (Ed.), *Küreselleşen dünyada Avrupa Birliği* (s. 406–454). Phoenix Yayınevi.
- Özgöker, C., & Batı, G. F. (2017). Avrupa Birliği'nin Balkanlar genişlemesi ve Balkan ülkelerinde "Barış ve Refah" katkıları. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi* (3), 28–36.
- Ruggie, J. G. (1982). International regimes, transactions, and change: Embedded liberalism in the postwar economic order. *International Organization*, 36(2), 379–415.
- Rüma, İ. (2022). *ALTHEA operasyonu ve Avrupa Birliği gücü*. Secopedia: <https://www.secopedia.org/kavramlar/guvenlik-yapilari/althea-operasyonu-ve-avrupa-birligi-gucu/>
- Snyder, G. H. (2007). *Alliance politics*. Cornell University Press. (Cornell Studies in Security Affairs)
- Sönmezoğlu, F. (2017). *Uluslararası ilişkiler sözlüğü* (5. bs). Der Yayınları.
- Soos, E., & Tamara, L. (2024). Euro-Atlantic integration of the Western Balkans: The cases of Kosovo, North Macedonia, Bosnia and Herzegovina. *Balkans Legal, Economic and Social Studies (BLESS)*, 1(1), 67–85.
- Sorensen, G., Moller, J., & Jackson, R. (2022). *Introduction to international relations theories and approaches*. Oxford University Press.
- Sterling-Folker, J. (2021). Neoliberalizm. İçinde T. Dunne, M. Kurki, & S. Smith (Eds.), *Uluslararası ilişkiler teorileri* (M. Ceylan, Çev.; s. 135–157). Felix Kitap.
- Thorsen, D. E., & Lie, A. (2006). *What is Neoliberalism?* Department of Political Science, University of Oslo. <https://jagiroadcollegelive.co.in/attendance/classnotes/files/1589998418.pdf>
- TUİÇ Akademi. (2012, Mayıs). *Avrupa Birliği'nin Batı Balkan politikası*. <https://www.tuicakademi.org/avrupa-birliginin-bati-balkan-politikasi/>
- Türkeş, M., & Gökgez, G. (2006). The European Union's Strategy towards the Western Balkans: Exclusion or integration? *East European Politics and Societies*, 20(4), 659–690. ISSN 0888-3254, 659–690. doi:10.1177/0888325406293289
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Addison-Wesley Publishing Company.
- Waltz, K. N. (1982). *Uluslararası ilişkiler kuramı* (E. Onulduran, Çev.). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. (Orijinal eser 1979 yılında yayımlanmıştır.)
- Waltz, K. N. (1988). The Origins of war in neorealist theory. *Journal of Interdisciplinary History*, 18(4), 615–628.
- Waltz, K. N. (2001). *Man, the state and war: A Theoretical Analysis*. Colombia University Press.